

บทที่ 4

ผลการศึกษา

พัฒนาการของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี

ในการศึกษาพัฒนาการชุมชนวัดโรมันคาทอลิก จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้มีการแบ่งยุค (Periodization) ของชุมชนออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

ช่วงการอพยพออกจากเวียดนามของกลุ่มคาทอลิกจันทบุรี

ช่วงการสร้างชุมชนของคาทอลิกเวียดนามอพยพในจันทบุรี

ช่วงการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี

ช่วงการอพยพออกจากเวียดนามของกลุ่มคาทอลิกจันทบุรี

การอพยพของกลุ่มชาวเวียดนามที่นับถือคาทอลิกมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดจันทบุรีเป็นผลมาจากปัจจัยภายในประเทศที่เป็นผลชี้ขาด คือ ผลกระทบของสงครามกลางเมืองในเวียดนาม สงครามกลางเมืองดังกล่าวเป็นความขัดแย้งที่ขัดแย้งเรื้อรังระหว่างชนชั้นนำในระบบศักดินาของเวียดนาม 4 กลุ่ม คือ ความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์เลกับราชวงศ์แมก โดยมีขุนนางตระกูลเหงียนและตระกูลตวันเป็นคู่กรณี

ความขัดแย้งระหว่าง 2 ราชวงศ์และขุนนาง 2 ตระกูล มีจุดเริ่มต้นหลังจากประเทศเวียดนามปลดปล่อยตัวเองจากการครอบครองของจีน การกู้เอกราชของประเทศเวียดนาม โดยการนำของเลลอย (Le Loi) ในปี พ.ศ. 1971 เลลอยต้องใช้เวลาในการสู้รบกับจีนเป็นเวลา 10 ปี ความสามารถในการกู้เอกราชทำให้เลลอยได้กลายเป็นวีรบุรุษของประเทศเวียดนาม ดังนั้นต่อมาได้มีการสถาปนาราชวงศ์เลขึ้นมา อย่างไรก็ตามแม้เวียดนามจะสามารถกู้เอกราชจากจีนได้ แต่การปกครองและบริหารราชการของเวียดนามก็ยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนเป็นอย่างมากเหมือนเช่นในอดีต ตัวอย่างเช่น เวียดนามยังคงใช้การคัดเลือกข้าราชการ โดยระบบจอหงวนของจีนอย่างกว้างขวางในประเทศ (Popkin, 1979, p. xv)

ราชวงศ์เลถือได้ว่าเป็นราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของเวียดนาม กล่าวคือราชวงศ์เลสามารถปกครองประเทศอยู่ได้นานกว่า 350 ปี อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังปรากฏความขัดแย้งที่ทำให้เวียดนามเกิดความแตกแยกถึงสองครั้งด้วยกัน คือ การแตกแยกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้นในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 การแตกแยกเกิดจากที่ตระกูลแมกตั้งตัวขึ้นชิงราชบัลลังก์ภายใต้การสนับสนุนของจีน จนทำให้เกิดเป็น 2 ราชวงศ์ขึ้นปกครองประเทศ โดยราชวงศ์เล

ต้องกลับไปปกครองดินแดนส่วนน้อยของประเทศ ส่วนการแตกแยกครั้งที่สองประมาณ 100 ปีให้หลัง เกิดจากการขึ้นมามีอำนาจของตระกูลขุนนาง 2 ตระกูล คือตระกูลตรินท์ในภาคเหนือและตระกูลเหียงในภาคใต้ เราจะพบว่าในการแบ่งแยกแต่ละครั้งนั้น ได้ติดตามมาด้วยสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้อีกมากกว่า 50 ปี อย่างไรก็ตามราชวงศ์เล็กยังคงมีอำนาจในนามมาโดยตลอด จนกระทั่งถึงสงครามกลางเมืองสามสิบปีก่อนการรวมประเทศเวียดนามในปี พ.ศ. 2345 (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 34)

ในปี พ.ศ. 2070 ตระกูลแมกได้ขึ้นครองราชย์เป็นอิกราชวงศ์หนึ่งในเวียดนาม เดิมพวกแมกนั้นเคยเป็นข้าหลวงที่सानอย และภายในเวลาไม่ถึง 10 ปี ที่อยู่ในตำแหน่ง จีนได้ยกกองทัพมาชุมนุมอยู่ที่ชายแดนประเทศเวียดนาม แต่พวกแมกก็ได้ส่งกองทัพไปต่อต้านจีน ตรงกันข้ามพวกแมกกลับต้อนรับนายพลจีนผู้เดินทัพเข้ามาพร้อมด้วยของขวัญเป็นของกำนัลกับข้อเสนอจะยกส่วนหนึ่งของเวียดนามให้จีน เพื่อแลกเปลี่ยนกับคำสัญญาจะให้รุกรานดินแดนของแมก จีนจึงยอมยกทัพกลับ และประกาศยอมรับราชวงศ์แมกในปีต่อมา (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 35)

หลังจากโดนแย่งชิงดินแดนจากราชวงศ์แมก จนต้องถอยร่นออกไปจากดินแดนที่เคยปกครองแต่เดิม ราชวงศ์เลได้มีโอกาสดอบได้ราชวงศ์แมก โดยการสนับสนุนของเหียง คิม หัวหน้ารัฐบาลลับในปี พ.ศ. 2083 เหียงคิมได้กลับเข้ามาช่วงชิงดินแดนคืนครึ่งหนึ่งของภาคใต้ ถิ่น หัว รวมถึงริมฝั่งสันดอนปากแม่น้ำแดงอีกด้วย พวกแมกด้วยความช่วยเหลือจากกษัตริย์ลาว ดังนั้นเวียดนามในช่วงนี้จึงถูกแบ่งแยกออกเป็นสองภาคอย่างชัดเจน คือภาคเหนือกับภาคใต้ (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 35)

แต่เมื่อเหียงคิมถูกฆ่าตายในปี พ.ศ. 2088 พวกแมกก็กลับมาคุมอำนาจอย่างมั่นคงในภาคเหนือ แต่กลับปรากฏเหตุการณ์ใหม่เกิดขึ้น คือ การก้าวขึ้นมามีอำนาจของตระกูลตรินท์ ดังนั้นในช่วงนี้ดินแดนในเวียดนามจึงได้ถูกแบ่งอีกครั้งหนึ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ราชวงศ์แมก ปกครองเวียดนามเหนือมีซานอยเป็นเมืองหลวง ราชวงศ์ตรินท์ปกครองเวียดนามกลาง โดยมีเมืองเว้เป็นเมืองหลวง ตระกูลเหียงซึ่งต่อมาเป็นราชวงศ์เหียง ได้ปกครองเวียดนามใต้ ซึ่งมีไซ่ง่อนเป็นเมืองหลวง ตระกูลตรินท์ต้องใช้เวลารบกับพวกแมกถึงเกือบ 60 ปี ก่อนที่จะขับไล่พวกของแมกออกจากซานอยได้ และตั้งราชวงศ์เลขึ้นเป็นประมุขเวียดนาม กล่าวคือหลังจากราชวงศ์แมกหมดอำนาจไปแล้ว ตระกูลตรินท์ก็คุมอำนาจทั้งหมดอยู่ที่ซานอย โดยหัวหน้าตระกูลตรินท์คอยควบคุมกองทัพของราชวงศ์เล ดังนั้นตระกูลตรินท์จึงสามารถกำหนดฐานะของตนในฐานะผู้นำที่แท้จริงของเวียดนามด้วยการตั้งตนเองเป็นเจ้าสืบเชื้อสายกับควบคุมอำนาจรัฐบาล โดยยังปล่อยให้ราชวงศ์เลครองราชบัลลังก์แต่เพียงในนาม (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 35)

หลังจากการเสียชีวิตของเหงียนคิมแล้ว ตรินห์เคียม (Trinh Kiem) ลูกเขยของเหงียนคิม ได้เข้ามามีอำนาจแทน และก่อตั้งตระกูลตรินห์ ซึ่งเป็นผู้ปกครองของ Tongking ในนามของราชวงศ์ เล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2135 ส่วนเหงียนทองซึ่งเป็นลูกของเหงียนคิมได้หลบหนีจากสาเหตุความ หวาดระแวงของตรินห์เคียมลงมายังชายแดนภาคใต้ และในปี พ.ศ. 2112 ก็ได้เข้าปกครองในจังหวัด ส่วนใหญ่ของเวียดนามตอนใต้ การปกครองของเหงียนทองตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรที่มั่งคั่งในเขต ตอนใต้ และดำเนินการปกครองในนามของราชวงศ์เลที่กษัตริย์เลเป็นเสมือนนักโทษของตระกูล ตรินห์ ทำให้ยังคงสามารถมีบทบาทในการเมืองของ Tongking จนถึงปี พ.ศ. 2143 (Li Tana & Reid, 1993, pp. 1-2)

ภายใต้การปกครองของราชวงศ์เลแต่เพียงในนามนั้น ดินแดนในเวียดนามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ในปี พ.ศ. 2113 คือราชวงศ์แมก ปกครองเวียดนามเหนือมีฮานอยเป็นเมืองหลวง ราชวงศ์ ตรินห์ปกครองเวียดนามกลาง มีเมืองเว้เป็นเมืองหลวง ตระกูลเหงียนซึ่งต่อมาเป็นราชวงศ์เหงียน ได้ปกครองเวียดนามใต้ มีไซ่ง่อนเป็นเมืองหลวง

เหงียนทองได้ชื่อว่าเป็นผู้สถาปนารัฐเวียดนามทางภาคใต้ ผู้สืบทอดอำนาจของเหงียน ทองได้ปกครองเวียดนามภาคใต้มาเป็นเวลาเกือบ 2 ศตวรรษ จนกระทั่งกองทัพของตระกูลตรินห์ ได้เข้ามาแทรกแซงหลังจากที่เกิดกบฏไต้เซ็นในทศวรรษ 1770 ในระหว่างการปกครองของตระกูล เหงียนนั้น ชายแดนตอนเหนือของเวียดนามได้มักจะถูกโจมตีอย่างหนักจากตระกูลตรินห์ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2163-2217 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีสงครามระหว่างทั้งสองตระกูลอย่าง ต่อเนื่อง (Li Tana & Reid, 1993, pp. 1-2)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2163 ตระกูลตรินห์พยายามวางแผนกำจัดตระกูลเหงียน แต่ไม่สำเร็จ ทำให้ตระกูลเหงียนเลิกส่งภาษีให้กับรัฐบาลที่ฮานอย ดังนั้นตระกูลตรินห์จึงเริ่มทำสงครามโจมตี ตระกูลเหงียนครั้งใหญ่ทั้งทางบกและทางทะเล แต่การทำสงครามโจมตีฝ่ายใดก็ไม่ประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่าทางภาคใต้อยู่ในฐานะเป็นฝ่ายตั้งรับอยู่ ในขณะที่ฝ่ายเหนือมีอำนาจมากกว่า เนื่องจากฝ่ายใต้ได้ใช้ที่ราบริมฝั่งทะเลแถบ ๆ ให้เป็นประโยชน์ จนสามารถขับไล่กองทัพที่เข้มแข็ง กว่าของฝ่ายเหนือไปได้ ตระกูลเหงียนได้สร้างกำแพงหิม่าขึ้นสองแห่ง และทำการรบที่สำคัญ ๆ 7 ครั้ง แต่ตระกูลตรินห์ก็ไม่สามารถข้ามกำแพงนี้มาได้เลยแม้แต่ครั้งเดียว ในที่สุดฝ่ายเหนือต้องใช้เวลาถึง 50 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2163- พ.ศ. 2217) ที่จะประจักษ์ว่ามีอาจจะรวมประเทศเวียดนามได้ด้วยการทำสงคราม (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 35-37)

ตระกูลเหงียนที่ปกครองอยู่เวียดนามตอนใต้สามารถปรับหลักการและรูปแบบของ ตะวันตกมาใช้ได้ดีกว่าตระกูลตรินห์ในภาคเหนือ ดังนั้นตระกูลเหงียนจึงสามารถสร้างกองทัพที่มี วินัยและมีขวัญกำลังใจอย่างมาก การปรับตัวเช่นนี้ทำให้ตระกูลเหงียนสามารถขยายดินแดนอย่าง

ต่อเนื่องลงไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก โดยได้ผนวกจัมปาของลาวเข้ามาในปลายศตวรรษที่ 17 และดินแดนของกัมพูชาในปากแม่น้ำโขง จนอาจกล่าวได้ว่าเวียตนามได้สามารถครองความเป็นใหญ่ควบคู่มากับสยามประเทศ (Li Tana & Reid, 1993, pp. 1-2)

การอพยพของกลุ่มเวียตนามที่นับถือคาทอลิกมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดจันทบุรีเป็นผลมาจากการปราบปรามชาวเวียตนามเข้ารีต ซึ่งถือว่าเป็นผลผลิตของประเทศมหาอำนาจและคณะมิชชันนารีที่เข้ามามีบทบาทในประเทศเวียตนามท่ามกลางสงครามกลางเมืองระหว่างชนชั้นนำในระบบศักดินาดังกล่าว คือ ราชวงศ์แมก ราชวงศ์เล ชุนนางตระกูลเหงียน และตระกูลตริงห์ ประเทศมหาอำนาจและคณะมิชชันนารีมีบทบาทที่สำคัญ ดังนี้

ประเทศมหาอำนาจได้เข้ามามีบทบาททางการค้ากับเวียตนามตั้งแต่ “ยุคการค้นพบโลกใหม่” เป็นลักษณะของการแสวงหาดินแดนโพ้นทะเลมากกว่าจะเป็นการมุ่งหวังรวมดินแดนทั้งหมดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ ในเวลานั้นบรรดาประเทศมหาอำนาจต่างแข่งขันกันเข้าไปปกครองหรือมีอิทธิพลในดินแดนในเอเชียได้ และบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และโลกใหม่ การสร้างระบบจักรวรรดินิยมดังกล่าวเป็นไปเพื่อสนองนโยบายพาณิชยกรรมที่เจ้าอาณานิคมพยายามเข้าควบคุมการค้าของประเทศอาณานิคมทั้งหมด เพื่อผลประโยชน์ของคนเพียงผู้เดียว ชาตินิยมที่ดำเนินการในลักษณะนี้ คือ โปรตุเกส สเปน เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศส (ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 12)

หลังจากยุคกลางมาจนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 15 ได้มีการพบโลกใหม่ (ทวีปอเมริกา) โดยคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ในปี พ.ศ. 2035 พระศาสนจักรได้ตระหนักถึงภารกิจการประกาศศาสนาในดินแดนใหม่ ดังนั้นสมเด็จพระสันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 ได้ทรงขอให้กัปตันเรือทุกลำที่เดินทางไปดินแดนใหม่ได้นำพระสงฆ์ไปด้วยเพื่อเผยแพร่ศาสนา ซึ่งนำไปสู่การทำสัญญาให้กษัตริย์โปรตุเกสและสเปนมีอภิสิทธิ์ในการเผยแพร่ศาสนาในดินแดนใหม่ที่ค้นพบที่เรียกว่าระบบปาโตรอาโด (กาสกอง กูร์ตัวส์, ม.ป.ป. ก, หน้า 38)

ปาโตรอาโดเป็นสัญญา (Contracts) ที่ทำขึ้นระหว่างพระศาสนจักรกับรัฐ เมื่อมีการค้นพบโลกใหม่ และการก่อเกิดยุคล่าอาณานิคมตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา การมีผลประโยชน์ร่วมกันในอาณานิคมระหว่างพระศาสนจักรและอาณาจักร ทำให้อำนาจทั้งสองที่แยกกันแล้วตั้งแต่ปลายยุคกลางกลับมาประสานผลประโยชน์กันอีกครั้งหนึ่งในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 3)

การเข้ามาทวีปเอเชียของลัทธิล่าอาณานิคมนั้นเป็นผลมาจากการลากเส้นแบ่งโลกออกเป็นสองฝั่งของพระสันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 เพื่อประนีประนอมผลประโยชน์และจัดการความขัดแย้งระหว่างโปรตุเกสและสเปน การลากเส้นแบ่งดินแดนของโลกออกเป็น 2 ฝั่ง โดยเส้น

สมมติจากทั่วโลกได้ ด้านซีกตะวันตกได้แก่ทวีปอเมริกาให้เป็นของสเปน ส่วนทางซีกตะวันออกให้เป็นของโปรตุเกส แต่ยังไม่มีข้อตกลงสำหรับทวีปเอเชียและแปซิฟิก ดังนั้นเมื่อสเปนออกเดินทางจากเม็กซิโกไปทางตะวันตกก็พบฟิลิปปินส์และยึดเป็นของตน ส่วนโปรตุเกสก็เดินทางมาตะวันออกถึงอินเดียและมะละกาก็ยึดดินแดนเป็นของตนเช่นกัน (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 8)

ยุทธศาสตร์หลักของลัทธิล่าอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีเป้าหมายอยู่ที่ประเทศจีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม ดังนั้นในการขยายดินแดนของมหาอำนาจโปรตุเกสและสเปนในเอเชียนั้นเราจะพบว่ามีความสนใจเพื่อการเผยแพร่ศาสนาในเอเชียเกิดขึ้น 2 แห่ง คือ มะละกา และมาเก๊าของโปรตุเกส รวมทั้งฟิลิปปินส์ของสเปน (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 8) การที่ประเทศเวียดนามในส่วนที่เรียกว่าโคชินจีน (เวียดนามใต้) ถูกถือว่าเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของระบบปาโดรอาโด เนื่องจากประเทศเวียดนามมีเขตแดนเป็นแนวยาวติดทะเลอย่างกว้างขวาง ทำให้ประเทศมหาอำนาจจากตะวันตกสามารถเข้าประเทศเวียดนามมาทางเรือได้สะดวก (ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 23)

ในปี พ.ศ. 2078 ชาวโปรตุเกสมาถึงเวียดนาม เนื่องจากโปรตุเกสมีความยิ่งใหญ่ในการเดินเรือมากกว่ามหาอำนาจอื่น โปรตุเกสตัดสินใจให้ไฟโฟเป็นศูนย์กลางที่เหมาะสมในการค้าขายและจอดเรือ แม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จในการทำไฟโฟให้คล้ายกับเมืองกัวหรือมะละกาก็ตาม แต่การมีท่าเรือที่ไฟโฟร่วมกับเมืองกัวและมะละกาก็สามารถทำให้โปรตุเกสควบคุมการค้าต่างประเทศของเวียดนามไว้ได้ และพยายามกีดกันคู่แข่งอื่นที่เป็นมหาอำนาจอื่นออกไป (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 42; ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 23)

ในอีกร้อยปีต่อมาคือ พ.ศ. 2179 ฮอลันดามาปรากฏตัวในเวียดนาม ฮอลันดาได้จัดตั้งสถานีค้าขายแห่งแรกขึ้นในภาคใต้ของประเทศ และอีกหนึ่งปีต่อมารัฐบาลที่ฮานอยก็ยังอนุญาตให้ฮอลันดาตั้งท่าทำการขึ้นที่ไฟโฮฮิน ฮอลันดาจึงรีบย้ายที่มั่นประกอบกิจการค้าขึ้นทางภาคเหนือของประเทศเวียดนามซึ่งอุดมสมบูรณ์กว่าภาคใต้ การที่ฮอลันดาสามารถเข้ามามีบทบาททางการค้าในประเทศเวียดนามได้นั้น เนื่องจากในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ความเสื่อมของโปรตุเกสก็เริ่มปรากฏสัญญาณให้เห็นจากการที่ฮอลันดาและอังกฤษทำสงครามกับโปรตุเกสและสเปน จนโปรตุเกสถูกกีดกันจากตลาดการค้าเมืองลิสบอน นอกจากนั้นฮอลันดายังกระตือรือร้นที่จะเอาชนะพระเจ้าฟิลิปส์ที่ 2 ของสเปนที่เพิ่งขึ้นครองราชบัลลังก์โปรตุเกสใน พ.ศ. 2123 หลังจากนั้นทั้งฮอลันดาและอังกฤษจึงเริ่มออกเดินเรือเพื่อแสวงหาเส้นทางค้าขายสายใหม่ในแถบเอเชีย ต่อมาในปี พ.ศ. 2184 ฮอลันดาสามารถยึดมะละกาจากโปรตุเกสได้ ดังนั้นฮอลันดาจึงมีอำนาจสูงสุดในหมู่เกาะเหล่านั้น พวกเขาสามารถทำลายรัฐอิสระได้ทุกแห่งในบริเวณหมู่เกาะเครื่องเทศในอินโดนีเซีย

ตะวันตก และยังได้รับอนุญาตให้ค้ากับญี่ปุ่น หลังจากญี่ปุ่นขับไล่ชนชาติตะวันตกทั้งหลายออกจากประเทศ (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 38, 43)

การเผยแพร่ศาสนาคาทอลิกในเวียดนามเริ่มเข้ามาทำงานภายใต้ระบบปาโตรอาโดที่เป็นพันธมิตรระหว่างมหาอำนาจกับพระศาสนจักรคาทอลิก คือในปี พ.ศ. 2158 เมื่อโปรตุเกสมาตั้งศูนย์กลางการค้าในประเทศเวียดนามที่ เมืองไฟโฟ พ่อค้าโปรตุเกสในเมืองไฟโฟเชิญบาทหลวงเยซูอิตกลุ่มหนึ่งจากมาเก๊า บาทหลวงที่มาทำงานในเวียดนามเป็นมิชชันนารี 2 คน คนหนึ่งเป็นชาวอิตาลีและอีกคนหนึ่งเป็นชาวโปรตุเกส นอกจากนี้ยังมีมรณาสที่ร่วมทำงานกับคณะมิชชันนารีที่เมืองไฟโฟนี้ ชื่อ คริสโตโฟโร บอร์ริ โดยบอร์ริถือได้ว่าเป็นชาวยุโรปคนแรกที่เขียนเรื่องเกี่ยวกับประเทศเวียดนามและชาวเวียดนาม (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 35)

แต่มื่อนำระบบปาโตรอาโดมาใช้ในภาคปฏิบัติปรากฏว่าอำนาจในการเผยแพร่ศาสนาของพระศาสนจักรกลับตกไปอยู่ในมือของประเทศโปรตุเกสและสเปน ทำให้งานเผยแพร่ศาสนาต้องปะปนไปกับการล่าอาณานิคมและการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าทาส ไม่ว่าจะเป็นชาวอินเดียหรือแอฟริกัน (กาสทอง กูร์ตวส์, ม.ป.ป. ก, หน้า 5-14) ซึ่งเป็นสิ่งที่นำความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนจักรมาก มิชชันนารีคณะต่าง ๆ ภายใต้ระบบนี้ต่างก็ละเลยหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาตามจิตตารมณ์ที่ถูกต้อง โดยที่พระศาสนจักรไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงได้เลย ดังนั้นต่อมาพระศาสนจักรจึงต้องพยายามดึงอำนาจในการเผยแพร่ศาสนากลับมา โดยในปี พ.ศ. 2165 พระศาสนจักรจึงได้ตั้งสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อหรือที่รู้จักกันในนาม โปรปากันดา ฟิเด (Propaganda Fide) เพื่อดึงอำนาจการแพร่ธรรมกลับคืนมา สมณกระทรวงใหม่นี้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาโดยตรง ดังนั้นคำว่า “มิสซัง” (Mission) จึงถูกนำมาใช้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป เพราะคำว่ามิสซังหมายถึง การส่งผู้แทนของพระสันตะปาปา (Apostolic Vicars) ออกไปทำงาน (ธีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป, หน้า 18; สถาปนะมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2550, หน้า 20) ดังนั้นในเวลาต่อมาสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อจึงได้เข้ามารับผิดชอบจัดตั้งมิชชันนารีภายใต้การดูแลของผู้แทนองค์พระสันตะปาปา เพื่อทำงานเผยแพร่ศาสนาตามดินแดนต่าง ๆ (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 12)

หลังจากที่มีการตั้งสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อที่กรุงโรมเพื่อทำงานเผยแพร่ศาสนาของพระศาสนจักรคาทอลิกโดยตรงในปี พ.ศ. 2165 บาทหลวงฝรั่งเศสผู้มีพรสวรรค์ เข้มแข็ง และสติปัญญา คืออเล็กซานเดอร์ เดอ โรดส์ ชาวเมืองอาวินยองก็มาถึงเวียดนามในปี พ.ศ. 2168 ภายในระยะเวลาหกเดือนท่านก็สามารถรู้ภาษาเวียดนาม และเริ่มเทศน์เป็นภาษาเวียดนามได้ นอกจากนี้ท่านยังเห็นว่าถ้าจะให้คริสต์ศาสนาหยั่งรากลึกไปในเวียดนามจำเป็นต้องมีนักบวชที่เป็นชาวพื้นเมือง และใช้ภาษาพื้นเมืองสื่อความหมายในทางศาสนาด้วย ท่านเขียนคำสอนศาสนาฉบับแรก

เป็นภาษาเวียดนาม และจัดพิมพ์ปทานุกรมเวียดนาม ละติน โปรตุเกสขึ้น ซึ่งเป็นการแปลตามตัวอักษรตามเสียงเวียดนามเป็นตัวอักษรละติน (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 46; ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 23; สะอาด ไชยวัฒน์, ม.ป.ป., หน้า 17)

ภายในเวลา 3 ปี บาทหลวงอเล็กซานเดอร์ เดอ โรดส์ได้โปรดศีลล้างบาปแก่ชาวพื้นเมืองถึง 6,700 คน ในจำนวนนี้มีพระภิกษุถึง 200 รูป และในเวลาต่อมาก็มีชาวเวียดนามหลายแสนคนเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ (โรแบต์ โกสเด, 2549, หน้า 65)

การปราบปรามพวกคาทอลิกในเวียดนามเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำเวียดนาม และประเทศมหาอำนาจ กล่าวคือ หลังจากที่ประเทศเวียดนามได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นเวียดนามตอนเหนือ ภายใต้การปกครองของตระกูลตริन्ह และเวียดนามตอนใต้ ภายใต้การปกครองของตระกูลเหงียน โดยราชวงศ์เลเป็นกษัตริย์แต่เพียงในนาม การต่อสู้ระหว่างขุนนางทั้ง 2 ตระกูลต่างก็ต้องแสวงหาความสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจที่เข้ามามีบทบาทในเวียดนาม พวกขุนนางตระกูลตริन्हหลังจากที่ได้ขึ้นครองราชย์แทนราชวงศ์เลในปี พ.ศ. 2183 ก็เริ่มประกาศตัวเป็นศัตรูกับมิชชันนารีคณะเยซูอิตในระบบปาโคราโคของโปรตุเกสที่ได้รับการสนับสนุนจากราชวงศ์เล (เหงียนก๊กเวียน, 2545, หน้า 95)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2197 ราชวงศ์ตริन्हก็เริ่มแสวงหาความช่วยเหลือจากฮอลันดา โดยให้ฮอลันดามาตั้งฐานการค้าในเมืองหลวงที่ฮานอย ฮอลันดาตอบแทนการกระทำได้กล่าวด้วยการสนับสนุนราชวงศ์ตริन्हอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นตระกูลเหงียนจึงจำเป็นต้องดึงโปรตุเกสเข้ามา ซึ่งทำให้โปรตุเกสต้องขัดแย้งกับฮอลันดาอย่างเปิดเผย ในการไปเข้าข้างกับตระกูลเหงียนนั้น โปรตุเกสให้ความช่วยเหลือทางทหารในรูปของอาวุธและคำแนะนำทางเทคนิค ทำให้ตระกูลเหงียนสามารถพ่ายตบต่อต้านวิธีการที่เหนือกว่าของพวกตระกูลตริन्हไว้ได้ นอกจากนี้การสนับสนุนราชวงศ์ตริन्हของฮอลันดาทำให้ตระกูลเหงียนโกรธแค้นฮอลันดามาก ดังนั้นเมื่อโปรตุเกสได้สร้างสถานการณ์ให้ความโกรธแค้นของตระกูลเหงียนรุนแรงขึ้น ฮอลันดาจึงถูกขับไล่ออกจากภาคใต้ของเวียดนาม (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 47)

การทำสงครามระหว่างราชวงศ์ตริन्हและตระกูลเหงียนโดยการสนับสนุนของประเทศมหาอำนาจทั้งสอง คือฮอลันดา และโปรตุเกส ได้ดำเนินมาจนถึงปี พ.ศ. 2216 เมื่อราชวงศ์ตริन्हเลิกการโจมตี สงครามระหว่างภาคเหนือและภาคใต้ที่สู้รบกันมาถึง 50 ปี ก็หยุดได้ด้วยการทำสัญญาสงบศึกอีก 100 ปี (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 37)

ผลกระทบของสงครามกลางเมืองในประเทศเวียดนามได้นำไปสู่การปราบปรามศาสนาคาทอลิกตั้งแต่เริ่มสงครามในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 เพราะถึงแม้ว่าคู่สงครามจะเห็นความสำคัญของมิชชันนารีในฐานะทูตหรือคนกลางที่จะติดต่อกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก แต่ในที่สุดแล้ว

ทั้งราชวงศ์ตรินท์และราชวงศ์เหียนต่างก็มีนโยบายปราบปรามศาสนาคาทอลิกเหมือน ๆ กัน กลุ่มคาทอลิกที่มักได้รับการปราบปรามมาก ได้แก่ คณะมิชชันนารีตะวันตก โดยเฉพาะบาทหลวงชาวโปรตุเกส และชาวเวียดนามที่นับถือคาทอลิก ตัวอย่างเช่น ในสมัยกษัตริย์เหียนวูแห่งราชวงศ์เหียน พระองค์ได้สั่งห้ามไม่ให้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ฆ่าชาวพื้นเมืองหลายคนที่นับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากพระองค์โกรธแค้นที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือในการทำสงครามกับราชวงศ์ตรินท์ (มุสตี จันทวิมล, 2541, หน้า 23; ัญญาทิพย์ ศรีพนา, 2548, หน้า 13; ดี.จี.อี.ฮอลล์, 2526, หน้า 439-440)

ในปี พ.ศ. 2242 การเบียดเบียนศาสนาในประเทศเวียดนามที่ดำเนินมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 17 ได้เพิ่มระดับความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในสมัยพระเจ้ามินห์จูงหรือเหียนฟุกซู มีการเบียดเบียนศาสนาจนคริสตชนเวียดนามเสียชีวิตไปถึง 80,000 – 130,000 คน จนถึงปลายศตวรรษที่ 17 คริสตชนไม่สามารถทนได้อีกแล้วกับการข่มเหงรังแกของรัฐบาล การเผาโบสถ์และการจับส่งนักรบฆาตกรได้หนีออกประเทศมายังสยามประเทศ คริสตชนเหล่านี้ได้เดินทางจากอันนัม ดังเกียและโคชินจีน ซึ่งอยู่ทางใต้สุดของเวียดนามโดยใช้เส้นทางบกและทางเรือเข้าสู่อ่าวไทย ผู้อพยพดังกล่าวได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จันทบุรี (มุสตี จันทวิมล, 2541, หน้า 23; ัญญาทิพย์ ศรีพนา, 2548, หน้า 13; ดี.จี.อี.ฮอลล์, 2526, หน้า 439-440)

กล่าวโดยสรุปแล้วภายใต้สถานการณ์ของสงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อในประเทศเวียดนามควบคู่กับการเข้ามามีบทบาทของมหาอำนาจทางการค้าและคณะมิชชันนารีเพื่อเผยแพร่ศาสนา คาทอลิกชาวเวียดนามประมาณ 130 คน ที่ถูกเบียดเบียนทางศาสนาจึงได้อพยพหนีจากประเทศเวียดนามเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่จันทบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2242 คาทอลิกเวียดนามเหล่านี้เดินทางมายังประเทศสยามด้วยความสมัครใจแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น คือ “หนีร้อน” จากนโยบายการปราบปรามศาสนาคาทอลิกของราชวงศ์ตรินท์ และ “มาพึ่งเย็น” ในนโยบายการให้เสรีภาพทางศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

การอพยพย้ายเข้ามาในจันทบุรีของชาวเวียดนามตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงมีนโยบายส่งเสริมการค้าขายกับต่างประเทศ โดยการเจริญทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ พระองค์ทรงอนุญาตให้ทุกคนมีเสรีภาพที่จะดำรงชีวิตอยู่ตามใจปรารถนา ดังคำกล่าวของบาทหลวงเดอ ชัวซีย์ที่ว่า ใครใคร่ค้าค้า ใครใคร่ขายขาย ใครใคร่นับถือพระเจ้าองค์ใดก็นับถือไป พระองค์ทรงบำเพ็ญหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์และประกันความปลอดภัยให้กับทุกคน และจากการที่ทรงให้เสรีภาพทางศาสนาทั้งต่อชาวสยามและชาวต่างชาติที่มาอาศัยอยู่นี้เอง จึงเป็นเหตุให้มีชาวต่างประเทศเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยามมาก ดังคำกล่าวที่ว่า (มุสตี จันทวิมล,

2541, หน้า 22; เคอ ชวชัย, 2550, หน้า 27-28; กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ อ้างถึงใน โสวัตร ฤณกลาง, 2537, หน้า 31)

“ชาวต่างประเทศมีจำนวนมาก อพยพมาจากบ้านเมืองต่าง ๆ โผล่เข้าสู่กรุงสยาม เพราะข้อที่มีความชอบธรรม มีอิสระค้าขายได้ตามชอบใจ...มีผู้บอกเล่าว่ามหานครสยามมีมนุษย์ต่างชาตินาฬิงพระบรมโพธิสมภาร ตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ถึง 40 ภาษา...”

นอกจากนี้พระสังฆราชลึงแบร์ด เคอ ลามือด ยังกล่าวด้วยความประหลาดใจและพิศคลาดในความใจกว้างของสยาม เมื่อเดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้เพราะท่านเชื่อว่าการให้เสรีภาพทางศาสนาเช่นนี้เกิดได้ยากแม้ในทวีปยุโรปเอง ดังกล่าวที่ว่า (เคอ ชวชัย, 2550, หน้า 29-30)

“ข้าพเจ้าเชื่อว่าในโลกนี้จะหาเมืองไหนที่จะมีศาสนาหลากหลายและอนุญาตให้ปฏิบัติตามศาสนานั้น ๆ ได้เท่ากับเมืองไทย เห็นจะหาไม่ได้แล้ว พวกที่ไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์นิกายก็ดี พวกเข้ารีตก็ดี พวกมะหะหมัดก็ดี ซึ่งถูกขับมาจากที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีปก็อพยพหลบภัยเข้ามาอยู่ในประเทศสยาม ซึ่งแยกกันออกเป็นคณะเป็นหมู่ มีเสรีภาพในทางศาสนาในการประกอบศาสนพิธี เทศนาสั่งสอน ก็ปฏิบัติการศาสนาตามลัทธิของตนได้ทุกอย่าง โดยไม่มีข้อห้ามปรามกีดขวางอย่างใดเลย”

ดังนั้นนโยบายการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์ฯจึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มคาทอลิกชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดจันทบุรี อย่างไรก็ตามเมื่อคาทอลิกเวียดนามเดินทางมาถึงสยามประเทศก็ต้องประสบกับการเปลี่ยนแผ่นดินเป็นสมัยพระเพทราชา คือในขณะที่พระนารายณ์ฯทรงประชวรนั้น พระเพทราชาได้ทำการรัฐประหารขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แทน โดยอ้างความชอบธรรมคือการขจัดอิทธิพลต่างชาติ ได้แก่ การที่คอนสแตนตินฟอลคอน ขุนนางไทยเชื้อสายกรีกเข้าแทรกแซงการเมืองในพระราชสำนัก การตั้งกองกำลังทหารฝรั่งเศสที่บางกอกและมะริด การเสียเปรียบทางการค้าของไทยกับต่างชาติ และอิทธิพลของบรรดาธรรมทูตที่มาเผยแผ่ในสยาม แต่ในขณะที่เดียวกันพระเพทราชาเริ่มสร้างสัมพันธไมตรีกับฮอลันดาอีก ซึ่งเป็นศัตรูกับฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง เพื่อคานอำนาจกับฝรั่งเศส (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 65-69)

กระแสการอพยพช่วงที่ 2 ของคาทอลิกเวียดนามมาจันทบุรีเกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2376-2377 โดยคณะมิชชันนารีจากแคว้นโคชินจีน ได้หนีภัยทางการเมืองจากเวียดนามในรัชสมัยจักรพรรดิมินมาง ในคณะมิชชันนารีดังกล่าวมีบาทหลวงท่านหนึ่งคือบาทหลวงกือโน ซึ่งต่อมาพระศาสนจักรคาทอลิกได้สถาปนาเป็นนักบุญในฐานะมรณสักขีองค์แรกของประเทศไทย บาทหลวงกือโนเองก็ได้ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีในระยะหนึ่งด้วย (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 152)

มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการอพยพมาที่จีนทบุดีครั้งนี้ เกิดจากนโยบายของราชสำนักในราชวงศ์เหิงยั้นที่ไม่ส่งเสริมการค้าและปิดเมืองท่าสำคัญ ๆ ไม่ติดต่อค้าขายกับต่างชาติ โดยเฉพาะชาติตะวันตก ทำให้รัฐบาลมีความคิดล้าหลังและมักต่อต้านแนวคิดการปฏิรูป ในทางตรงกันข้ามจักรพรรดิของราชวงศ์เหิงยั้นกลับส่งเสริมให้มีการศึกษาลัทธิขงจื้อให้มากขึ้น เพื่อสนับสนุนระบบการปกครอง จอห์น เค วิตมอร์ ได้วิพากษ์ไว้ว่าการศึกษาลัทธิขงจื้อในเวียดนามนั้นไม่ได้ศึกษาในเชิงอภิปรายเหมือนที่เกิดในจีน ญี่ปุ่น หรือเกาหลี แต่ส่วนใหญ่จะศึกษาลัทธิขงจื้อเพื่อประโยชน์ในการใช้งานทางด้านการบริหารราชการ และการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคมเพื่อการประพฤติปฏิบัติมากกว่า (สูด จอนเจดสัน, 2544, หน้า 6)

จักรพรรดิมีนามทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาลัทธิขงจื้อเป็นอย่างมากและทรงนิยมชมชื่นวัฒนธรรมจีน พระองค์ทรงศึกษาลัทธิขงจื้อเพื่อกำหนดระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติราชการอย่างจริงจัง ที่สำคัญพระองค์ไม่รับการตีความและการศึกษาลัทธิขงจื้อจากปราชญ์ในภาคเหนือซึ่งปกครองโดยราชวงศ์ตวัน แต่เลือกรับการศึกษาลัทธิขงจื้อจากราชสำนักจีนโดยตรง เนื้อหาของการศึกษานั้นที่วิธีและวิธีปฏิบัติราชการ ในขณะเดียวกันทรงเกรงว่าศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ของชาวคาทอลิกเวียดนามจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ โดยการเข้าไปแทนที่อุดมการณ์แบบขงจื้อ ซึ่งมีลักษณะอนุรักษนิยม กล่าวคือ (สูด จอนเจดสัน, 2544, หน้า 6; ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 25; ดี จี อี สอดล์, 2522, หน้า 782-783)

ความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ของคริสต์ศาสนาและลัทธิขงจื้อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ ชนชั้นสูงที่นับถือลัทธิขงจื้อมองว่าทบุดีในคริสต์ศาสนานั้นสอนให้แต่ละคนพยายามกระทำตามมโนธรรมส่วนตัวของตัวเองเป็นที่ตั้ง ดังนั้นจึงเป็นการกระทำที่แหวกกฎเกณฑ์ที่สังคมเวียดนามยึดถืออยู่ตามคำสอนของลัทธิขงจื้อ และทำลายพื้นฐานทางศีลธรรมของลัทธิขงจื้อ นอกจากนี้คำสอนของคริสต์ศาสนานั้นมาจากต่างประเทศ จึงมีผลให้มโนธรรมของชาวเวียดนามที่นับถือคริสต์ศาสนาเหมือนไปรับคำสั่งจากต่างประเทศ กล่าวโดยสรุปแล้วชนชั้นสูงที่ปกครองเวียดนามจึงเชื่อว่าศาสนาคริสต์มิได้เพียงแต่ผิดศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังมุ่งล้มรัฐบาลอีกด้วย (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 48)

ในขณะที่นักประวัติศาสตร์เวียดนามสามารถชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของราชวงศ์เหิงยั้นและวิจารณ์ว่า ความพยายามสถาปนาความรู้ลัทธิขงจื้อในสังคมเวียดนามนั้นเป็นความพยายามในการรักษาอำนาจในมือของกลุ่มขุนนางศักดินาและราชวงศ์ ซึ่งความจำเป็นประการหนึ่งของการหยิบบัญชีแบบแผนการปกครองของจีนและลัทธิขงจื้อในส่วนที่เกี่ยวกับแบบแผนระบบราชการมาใช้ในเวียดนามนั้น ก็เพื่อการรวมเวียดนามที่แตกแยกและขาดเอกภาพมาหลายศตวรรษ

ให้เข้ากันได้ก่อน แม้ว่าในทางตรงกันข้ามเวียคนามภายใต้การปกครองของราชวงศ์เหงียนเต็มไปด้วยความเปราะบางด้านเสถียรภาพทางการเมืองและสังคม (สคู จอนเจคสัน, 2544, หน้า 8)

อย่างไรก็ตามรัฐบาลเวียคนามในสมัยจักรพรรดิมีนมางก็ได้ฟื้นฟูนโยบายเบียดเบียนศาสนาคาทอลิกอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าก่อนที่จักรพรรดิยาโลงพระราชบิดาของจักรพรรดิมีนมางจะเสด็จสวรรคต พระองค์มีพระราชบัญชาไว้ว่าผู้ที่ครองเวียคนามสืบต่อมาจะต้องไม่ประหัตประหารผู้ที่นับถือศาสนา 3 ศาสนาในจักรวรรดิของพระองค์ คือลัทธิขงจื้อ พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา แต่อย่างไรก็ตามจักรพรรดิมีนมางก็ยังทรงพยายามสกัดการแพร่ขยายของคริสต์ศาสนาด้วยการตั้งควบคุมบาทหลวงคาทอลิกให้อยู่แต่ในพระราชฐานที่เว้ โดยอ้างว่าต้องการความรู้ทางภาษาและความสามารถด้านอื่น ๆ ของบุคคลเหล่านี้ แต่เมื่อพวกบาทหลวงไม่ยอมทำตาม พระองค์ก็ทรงตรากฎหมายห้ามบาทหลวงเข้าประเทศเวียคนาม รวมทั้งจับไล่มิชชันนารีออกนอกประเทศด้วย (ไกรฤกษ์ นานา, 2550, หน้า 25)

บรรดาข้าราชการพากันคัดค้านการที่พระองค์ทรงดำเนินนโยบายขัดกับพระราชบัญชาของพระบิดา มีข้าราชการหลายคนเคยเป็นมิตรกับพระสังฆราชปิโย โคอ เบเนแซน ซึ่งเขาพากันขนานนามว่านายผู้ยิ่งใหญ่ องค์ท่านข้าหลวงประจำเวียคนามได้ ซึ่งเคยเป็นหัวหน้าชั้นที่ในพระราชวังของจักรพรรดิยาโลงมาก่อน กล่าวพึมพำที่จะเขียนจดหมายถวายเป็นคำประท้วงต่อจักรพรรดิมีนมาง ความว่า “ในปากของเรายังมีข้าวซึ่งบาทหลวงได้ให้เราเมื่อเราอดอยาก” การประท้วงดังกล่าวประสบผลสำเร็จ จักรพรรดิมีนมางทรงยับยั้งที่จะดำเนินการทุกอย่างในมณฑลทั้งหกทางภาคใต้ของเวียคนาม แต่เมื่อองค์ท่านได้ถึงแก่กรรมลงใน พ.ศ. 2376 ในปีต่อมาก็มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฟื้นฟูการประหัตประหารชาวคริสต์อีก แม้แต่สุสานขององค์ท่านก็ถูกประจานตามพระกระแสน้ำของจักรพรรดิ การกระทำอันร้ายกาจดังกล่าวก่อให้เกิดกบฏขึ้นที่เมืองยาคินห์ แต่ถูกปราบลงอย่างทารุณและมีการประหารบาทหลวงเป็นจำนวนมาก (ดี.จี.อี.ฮอลต์, 2522, หน้า 782-783)

อย่างไรก็ดีกระบวนการปราบปรามคาทอลิกโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิชชันนารีฝรั่งเศสของพระเจ้ามีนมางได้ถูกฝรั่งเศสนำไปใช้สร้างความชอบธรรมในการเริ่มเข้ามารุกรานประเทศเวียคนามในทศวรรษ 2390 จนในที่สุดเวียคนามก็ได้ตกมาเป็นประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2416 (Goscha, 1999, pp. 21-22)

เมื่อจักรพรรดิมีนมางได้ทรงฟื้นฟูนโยบายดังกล่าวของราชวงศ์เหงียนด้วยการสังหารพวกคาทอลิก ดังนั้นพระคุณเจ้าดาเบรต์ และมิชชันนารี 2-3 องค์ พร้อมทั้งสามเณร 20 คน รวมถึงชาวเวียคนามคาทอลิกอีกจำนวนหนึ่งจึงได้นิภัยทางการเมืองจากเวียคนามในรัชสมัยจักรพรรดิมีนมาง อพยพเข้ามายังสยามประเทศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เชิญ

พระคุณเจ้าคาเบร่ไปกรุงเทพฯ เพื่อขอทราบเรื่องการเบียดเบียนศาสนาและการลุกขึ้นต่อต้านจักรพรรดินิมางในเวียดนาม พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้พระสังฆราชและมิชชันนารีอยู่ต่อไปได้ (โจเซฟ บัตตินเจอร์, 2522, หน้า 48; สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 152; คี.จี.อี. ฮอลล์, 2522, หน้า 603)

กลุ่มผู้อพยพเมื่อเข้ามาแล้วทางการไทยได้จัดการแบ่งผู้อพยพออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งให้ไปตั้งชุมชนอยู่ที่ตำบลสามเสน กรุงเทพฯ ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้นให้ไปอาศัยอยู่ร่วมกับชุมชนคาทอลิกเวียดนามที่จันทบุรี กล่าวคือกลุ่มคาทอลิกเวียดนามอพยพกลุ่มเดิมที่มาตั้งถิ่นฐานในจันทบุรีนั้นจะอาศัยอยู่ในบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรีตรงกันข้ามกับวัดโรมันคาทอลิกในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่าเป็น “กลุ่มบ้านล่าง” นอกนั้นอาศัยอยู่บริเวณรอบ ๆ วัดโรมันคาทอลิกเรียกว่า “หน้าวัด” ดังนั้นกลุ่มผู้อพยพที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้จึงมักไปอาศัยอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “หลังวัด” (เฉลิม กิจมงคล, สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2551; ประยูร รุ่งเรืองผล, สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2551)

ช่วงการสร้างชุมชนของคาทอลิกเวียดนามอพยพในจันทบุรี

เมื่อผู้อพยพเวียดนามคาทอลิกเดินทางมาถึงสยามประเทศนั้นอยู่ในช่วงการปลดแผ่นดินจากพระนารายณ์ฯ ไปสู่พระเพทราชา เมื่อทำการยึดอำนาจได้สำเร็จแล้วพระเพทราชา ก็เริ่มเบียดเบียนศาสนาคริสต์ทันที เช่น การจับกุมมิชชันนารีและคาทอลิก การริบทรัพย์สมบัติ การปล้นและทำลายวัด พระองค์ทรงชิงชัยและเข้มแข็งแรงแสดงต่อชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสและพวกที่นับถือคริสต์ศาสนาอย่างรุนแรง จนถึงขั้นมีการทารุณกรรม เพราะระแวงว่าคนกลุ่มนี้จะนำผู้นำที่อันตรายมาคุกคามเอกราชของประเทศ (โสวัตรี ณ ถลาง, 2537, หน้า 31; เสรีพงศ์พิศ, 2527, หน้า 65-69; วิคตอร์ ลาร์เก, 2533, หน้า 31-36)

แม้ว่าในปลายรัชกาลพระเพทราชาจะลดความรุนแรงในการเบียดเบียนศาสนาลง แต่ความสงบสุขในสยามประเทศที่คาทอลิกเวียดนามเคยคาดหวังดังเช่นในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ฯ ก็ได้ถูกจำกัดให้น้อยลง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากชาวเวียดนามมีความสัมพันธ์กับบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเป็นชาติที่ชนชั้นปกครองไทยมีความระแวงว่าจะเป็นอันตรายต่อประเทศสยาม (ธัญญทิพย์ ศรีพนา, 2548, หน้า 14; โสวัตรี ณ ถลาง, 2537, หน้า 31)

เมื่อได้สร้างวัดน้อยและบ้านพักพระสงฆ์สำเร็จแล้ว ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรียังต้องประสบกับปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือยังขาดบาทหลวงประจำวัด เนื่องจากสถานการณ์เบียดเบียนศาสนาในไทยหลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ดังกล่าวข้างต้น คือในปี พ.ศ. 2250 พระสังฆราชเดอซิเช (De Cice) ได้มอบหมายให้บาทหลวงเอ็ด (Heutte) เป็นผู้ดูแลคริสตชน

เวียคนาม แต่กลับต้องประสบกับเหตุการณ์ที่ขัดขวางไม่ให้บาทหลวงเฮติมาประจำที่วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ก็คือสามเณรชาวตังเกี๋ย 2 คน ที่จะเดินทางไปกับท่านด้วยถูกจับกุมขังคุกทางการไทยกล่าวหาว่าสามเณรทั้งสองมีความผิดฐานตั้งใจจะเข้าออกจากพระราชอาณาจักร โดยไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาต พระสังฆราชเคอซีเซต้องเอาของมีค่าส่วนตัวที่นำมาจากยุโรปไปขายเอาเงินมาช่วยสามเณรออกจากคุก ดังนั้นท่านเกรงว่าถ้าบาทหลวงเฮติเดินทางไปจันทบุรีในขณะนี้จะทำให้สถานการณ์ยุ่งยากซับซ้อนขึ้นมาอีก ท่านเห็นว่าควรรอไปก่อนดีกว่า ดังนั้นกว่าที่บาทหลวงเฮติจะสามารถไปประจำที่จันทบุรีได้ คริสตชนจันทบุรีก็ต้องรอเป็นเวลาถึง 4 ปี ก็จนถึงปี พ.ศ. 2254 อย่างไรก็ตามบาทหลวงเฮติอยู่ได้เพียงปีเดียวก็ถูกเรียกตัวไปทำงานที่โคชินจีนในประเทศเวียคนาม ดังนั้นในช่วงนี้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีจึงต้องรักษาความเชื่อของตนเองโดยไม่มีพระสงฆ์ประจำวัดคอยช่วยเหลือ (วิทยลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 112; อาเดรียง โดเน, 2546, หน้า 146)

การมีบาทหลวงประจำวัดในฐานะผู้นำของชุมชนทางศาสนาได้รับการแก้ไขให้ลุล่วงไปในปี พ.ศ. 2273 เมื่อพระสังฆราชเคอเกรเล ได้ส่งบาทหลวงกาเบรียล (Gabriel) ให้มาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี แต่สถานการณ์ทางการเมืองก็ยังไม่เอื้อต่อการสร้างชุมชนเวียคนามคาทอลิกให้ก้าวคืบหน้าต่อไปได้ เนื่องจากใน พ.ศ. 2282 สมัยพระเจ้าท้ายสระกลับเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในหมู่คาทอลิกของวัดจันทบุรี ทางราชการเกิดความไม่ไว้วางใจ และสงสัยว่าพวกเวียคนามที่จันทบุรีเป็นโจรสลัดในอ่าวไทย เนื่องจากโจรสลัดที่อยู่ใน่านน้ำของสยามในขณะนั้นส่วนมากจะเป็นชาวเวียคนาม ทางราชการจึงทำการจับกุมชาวเวียคนามที่จันทบุรีให้ย้ายไปอยู่อยุธยา คาทอลิกจันทบุรีส่วนหนึ่งได้หนีการจับกุมเข้าไปอยู่ในป่า ส่วนบาทหลวงกาเบรียลเจ้าอาวาสวัดได้ตัดสินใจที่จะไปอยู่ร่วมกับสัตบุรุษของท่านที่ถูกส่งไปอยู่ที่อยุธยา เมื่อไปอยู่อยุธยาออกญาพระคลังก็ไม่อยากปล่อยให้ชาวเวียคนามอพยพเหล่านี้เข้าไปอยู่ในค่ายโคชินจีน เพราะกลัวคนที่ไม่ใช่คาทอลิกจะกลายเป็นคาทอลิกด้วย ดังนั้นเวียคนามอพยพจันทบุรีจึงถูกจัดให้อยู่ในค่ายญี่ปุ่นซึ่งเป็นค่ายที่ว่างอยู่ในเวลานั้น อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่าคาทอลิกเวียคนามก็ยังไปร่วมมิสซาในค่ายญี่ปุ่น และมีคนเวียคนามที่ไม่ใช่คาทอลิกบางคนได้เข้าพิธีล้างบาปที่อยุธยาด้วย (โรแบต์ โกสเต, 2549, หน้า 239; ศุสดี จันทวิมล, 2541, หน้า 141; ประยูร รุ่งเรืองผล, สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2551)

วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีหลังที่ 1 ซึ่งหวั่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนเวียคนามอพยพจึงถูกทอดทิ้งให้ว่างเปล่า โดยปราศจากบาทหลวงและสัตบุรุษเป็นเวลาถึง 20 ปี แต่คาทอลิกที่เป็นเวียคนามอพยพก็ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาเอาไว้ได้ในช่วงที่ตัวเองต้องหลบหนีรัฐไทยเข้าไปอยู่ในป่า เนื่องจากหลังจากที่พระสังฆราช เคอโลเลียร์ ได้ส่งบาทหลวงเดอแกวนามาเป็นเจ้า

อาวาส ในพ.ศ. 2295 นั้น บาทหลวงเดอแกวนาพบว่าถึงแม้ไม่มีวัดและสัตบุรุษอยู่เลย แต่เมื่อทราบข่าวการมาของบาทหลวงองค์ใหม่มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี กลุ่มคริสตชนจันทบุรีทั้งเด็กและผู้ใหญ่กว่าร้อยคนที่หนีเข้าไปอยู่ในป่า โดยคนที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี ไม่เคยสารภาพบาปเลย ก็ออกมารวมกลุ่มกันอีกครั้งหนึ่ง (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 30)

การกลับมาสร้างชุมชนใหม่อีกครั้งหนึ่งของกลุ่มเวียคนามอพยพจันทบุรีเริ่มต้นจากการร่วมแรงร่วมใจของบาทหลวงเจ้าอาวาสและคริสตชนก็ได้พร้อมใจกันสร้างวัดหลังที่ 2 ขึ้นในบริเวณพื้นที่เดิมของวัดหลังที่ 1 วัดหลังที่ 2 นี้ โดยสร้างด้วยไม้ไผ่และกระดานเก่า ๆ ส่วนหลังคาวัดใช้มุงด้วยใบตาล ในขณะที่กลุ่มคาทอลิกก็จัดการปลูกกระท่อมน้ำเป็นที่อยู่อาศัยของตนเอง (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 30)

ช่วงการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี

การสร้างความเป็นปึกแผ่นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีสามารถพิจารณาได้จากปัจจัย 4 ด้าน ดังนี้ (ฮันติงตัน, 2525)

1. ความสามารถในการปรับตัวของชุมชน (Adaptability)
2. ความเป็นอิสระของชุมชน (Autonomy)
3. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน (Coherence)
4. การขยายตัวที่ซับซ้อนขึ้นของชุมชน (Complexity)

1. ความสามารถในการปรับตัวของชุมชน

ความเป็นสถาบันของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีเห็นจากการดำรงอยู่ของชุมชนมาได้กว่า 300 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2242 – พ.ศ. 2552 เราเห็นพัฒนาการของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้จากวัดโรมันคาทอลิกที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 5 หลัง ดังนี้ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 30-35; วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 229)

วัดหลังที่ 1 สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2255 บาทหลวงนิโคลัส โตแลนติโน (Nicholas Tolentino) ได้นำชุมชนคาทอลิกสร้างวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีที่เป็นทางการหลังที่ 1 วัดที่สร้างในครั้งนี้เป็นลักษณะวัดน้อย บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำจันทบุรี จึงถือได้ว่าวัดหลังที่ 1 นี้เกิดขึ้นจากการร่วมมือร่วมใจกันระหว่างบาทหลวงกับสัตบุรุษ

วัดหลังที่ 2 บาทหลวงและคริสตชนชาวจันทบุรีได้พร้อมใจกันสร้างขึ้นในบริเวณเดิมหลังจากเกิดกรณีทางการเข้าใจผิดว่าคาทอลิกชาวเวียคนามเป็นโจรสลัด และมีการจับกุมไปยังอยุธยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2295 เมื่อบาทหลวงเดอแกวนาเดินทางมาถึงวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีพบว่า

ไม่มีวัดและสัตบุรุษอยู่เลย แต่เมื่อข่าวของบาทหลวงองค์ใหม่มาเป็นเจ้าอาวาสวัดทราบไปถึงคริสตชนที่หนีพ้นการจับกุมและไปซ่อนตัวอยู่ในป่า คริสตชนกลุ่มนี้ก็ออกมารวมกลุ่มกัน วัดหลังนี้ปลูกด้วยไม้ไผ่และกระดานเก่า ๆ หลังคาใช้มุงด้วยใบตาล

วัดหลังที่ 3 วัดโรมันคาทอลิกถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2377 เป็นอาคารในลักษณะชั่วคราวเท่านั้น คือสร้างด้วยไม้ไผ่และกระดานเก่า ๆ โดยย้ายวัดใหม่เข้ามาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจันทบุรี โดยมีบาทหลวงเคลม็งโซเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี บาทหลวงได้สร้างวัดหลังที่ 3 ขึ้น ในบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดหลังปัจจุบัน อันเป็นช่วงเดียวกับที่รัชกาลที่ 3 ได้โปรดให้สมเด็จพระยามหาประยูรวงศ์มาสร้างป้อมและเมืองใหม่ที่ค่ายเนินวงเพื่อป้องกันศึกจากประเทศเวียดนามที่บาดหมางกับไทยกรณีเจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์

วัดหลังที่ 4 วัดถูกสร้างขึ้นเนื่องจากชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีเจริญเติบโตขึ้นมาก ในช่วงปี พ.ศ. 2398 ดังจะเห็นได้จากการมีสัตบุรุษมากกว่า 1,000 คน ประกอบกับวัดเดิมที่ทรุดโทรมและคับแคบ เนื่องจากตัววัดทำด้วยไม้กระดานเก่า ๆ ผุพัง และมุงด้วยใบตาล บาทหลวงรังแฟงจึงเริ่มขอรับเงินบริจาค เพื่อสร้างวัดหลังใหม่หลังที่ 4 พระสังฆราชปัสเลอแก้วสรับทราบจึงได้สนับสนุนให้บาทหลวงรังแฟงสร้างวัดหลังใหม่ขึ้นมา โดยบอกบุญแก่ชาวคาทอลิกในประเทศไทย โดยก่อสร้างเป็นวัดอิฐปูนอย่างถาวร จากพระนิพนธ์ของรัชกาลที่ 5 ทำให้เราทราบว่าวัดหลังที่ 4 ลงมือสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2398 จนถึง พ.ศ. 2419 ก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ วัดหลังที่ 4 จึงใช้เวลาในการสร้างกว่า 20 ปี

วัดหลังที่ 5 มีการสร้างวัดในปี พ.ศ. 2448 ซึ่งเป็นวัดหลังปัจจุบันขึ้น เนื่องจากถึงแม้ว่าวัดหลังที่ 4 จะก่อสร้างด้วยถาวรวัตถุแล้วก็ตาม แต่แล้วที่สุดวัดก็คับแคบอีก เพราะตามสถิติปรากฏว่ามีสัตบุรุษเพิ่มขึ้นกว่าหนึ่งพันคน บาทหลวงเปรีกัลจึงเริ่มสร้าง การสร้างวัดใช้เวลา 4 ปี โดยมีสัตบุรุษเสียชีวิตมากมาย

แม้ว่าชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีจะเป็นชุมชนที่อพยพมาจากถิ่นฐานอื่น แต่ชุมชนก็สามารถดำรงอยู่และพัฒนาไปได้จากความเข้มแข็งและสามัคคีของชุมชน โดยดูได้จากจำนวนสัตบุรุษของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังตารางที่ 2 (ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 15; ศุสดี จันทวิมล, 2541, หน้า 43-46)

ตารางที่ 2 จำนวนสัตว์บรูซของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี

ปี (พ.ศ.)	จำนวนสัตว์บรูซ (คน)
2254	130
2309	200
2343	1,000
2418	1,500
2443	2,400
2469	3,000
2503	5,164
2510	7,490
2550	8,376

ความสามารถในการดำรงอยู่ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกมาเป็นเวลาถึงมากกว่า 300 ปี นั้น เป็นผลมาจากความสามารถของชุมชนในการนำภูมิปัญญามาเป็นฐานในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม ในขณะเดียวกันความเป็นสถาบันของชุมชนคาทอลิกก็สามารถมีบทบาท (Function) ต่อสังคมไทย ดังนี้

อาชีพของคาทอลิกจันทบุรีที่สำคัญอาชีพหนึ่งคือประมง ชาวเวียดนามมีวิถียานของชาวประมงและชำนาญทะเลมากกว่าไทย ในเวียดนามถือว่าการประมงเป็นอาชีพที่ทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากที่สุด เนื่องจากทางตะวันออกจรดทางใต้ติดทะเลโดยตลอด ชาวประมงเวียดนามอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านเรียงรายตามที่ราบชายฝั่งและหันหน้าออกสู่ทะเล พวกเขาจึงมีประสบการณ์ด้านการผลิตสินค้าทะเลและสัตว์น้ำ โดยรวมถึงการเดินเรือหาปลาตามแม่น้ำลำคลองด้วย เมื่อชาวเวียดนามมาอยู่ในสยาม ซึ่งเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแม่น้ำลำคลองจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (มุสดี จันทวิมล, 2541, หน้า 88; โสวัตรี ณ ถลาง, 2537, หน้า 31)

หลักฐานในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กล่าวว่าชาวเวียดนามในไทยประกอบอาชีพประมงมากกว่าอาชีพอื่น ทั้งประมงน้ำจืดและน้ำเค็ม และเนื่องจากจันทบุรีอยู่ติดทะเล ทำให้เราพบชาวประมงในจันทบุรีส่วนใหญ่เป็นชาวเวียดนาม ชาวเวียดนามจะทำประมงเป็นฤดูกาล ฤดูหาปลาสำหรับจันทบุรีนั้นถือเกณฑ์ตามชาวประมงเวียดนาม คือประมาณเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม ซึ่งจะมีปลาชุกชุมเป็นพิเศษ ชาวเวียดนามจันทบุรีจะออกไปหาปลาไกลถึงเกาะกง (มุสดี จันทวิมล, 2541, หน้า 88)

ในสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสามารถในการรบและการเดินเรือของชาวเวียดนามก็เป็นที่ประจักษ์ชัดขึ้นมา ไทยต้องปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์จนเป็นเหตุให้เกิดสงครามกับเวียดนามและลาว ประกอบกับที่อังกฤษเกิดกรณีพิพาทกับจีน ทำให้ไทยหันเกรงว่าอังกฤษจะเข้ายึดไทยเช่นที่ทำกับจีน จึงมีการปรับปรุงสมรรถภาพด้านการรบและจัดเตรียมการป้องกันประเทศอย่างเข้มแข็ง ให้ต่อเรือกำปั่นรบเพิ่มมากขึ้น ในครั้งนี้ชาวเวียดนามก็ได้ทำประโยชน์ให้ไทยอย่างจริงจังมากขึ้น (สุคติ จันทวิมล, 2541, หน้า 52)

ชาวเวียดนามคาทอลิกจันทบุรีถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทัพเรือ เพราะเป็นพวกที่มีความสามารถทางทะเล และเมืองจันทบุรีก็อยู่ทางตะวันออกใกล้เขตสมุทรภูมิ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมส่วนหนึ่งเข้าประจำกองทหารปืนใหญ่อยู่ภายใต้ความควบคุมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎมหาราชฯ ให้ฝึกหัดตามแบบยุโรป (สุคติ จันทวิมล, 2541, หน้า 52-53)

อาชีพที่ถนัดของชาวเวียดนามในจันทบุรีอีกอย่างหนึ่งคือช่างฝีมือ มีความชำนาญในการปั้นหม้อและเป็นช่างโลหะ จากรายชื่อของเวียดนามประจำกองหลวงขนานนามคณิศรในจันทบุรีปรากฏว่าในจำนวน 30 คนเศษ นอกจากเป็นชาวประมงและเป็นคนค้าขายจำนวนเล็กน้อยแล้วก็ช่างทำทองและเหล็กทั้งสิ้น ในพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เมื่อเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออกใน พ.ศ. 2425 มีความตอนหนึ่งว่า “...กลับมาลงเรือที่คลองน้ำใสแล้วขึ้นไปเมืองเก่าเพื่อจะมารับของซึ่งให้ช่างทองเมืองจันทบุรีทำ...” (สุคติ จันทวิมล, 2541, หน้า 91-92)

อาชีพคนเวียดนามในสยามส่วนใหญ่จึงมักเหมือนกันเป็นหมู่บ้านไป ที่จันทบุรีประกอบอาชีพหลายชนิด เช่น ช่างทอง ช่างจักสาน ชาวประมง การที่มีอาชีพเหมือนกันเป็นผลจากการอยู่รวมพวกเดียวกันในเรือยนต์เดียวกันเหมือนในเวียดนาม ซึ่งเป็นธรรมดาที่อาชีพใดทำรายได้ดีก็มักเอออย่างกันและร่วมมือกันทำ (สุคติ จันทวิมล, 2541, หน้า 96)

เราจะพบว่าชาวเวียดนามในเมืองจันทบุรีมีจำนวนมากจนสามารถกุมเศรษฐกิจของเมืองได้ ในรายการตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยและเอกสารเกี่ยวกับการเสด็จประพาส มักกล่าวถึงการประกอบอาชีพของชาวเวียดนามในเมืองนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองจันทบุรีใน พ.ศ. 2419 ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาเรื่องการช่างการค้าขายในจันทบุรีและหัวเมืองขึ้นในสมัยนั้น ว่าเวียดนามเป็นผู้ผลิตสินค้าต่าง ๆ ที่ใช้และจำหน่ายในจันทบุรีเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ พริกไทย ข้าว กระวาน เร่ว กุ้งแห้ง ผัก เยื่อเคย ปลิงทะเล ได้ ยาสูบ ถั่ว คราม ฯลฯ สินค้าเหล่านี้ทำให้จันทบุรี บรรดาสินค้าเหล่านี้ได้มาจากชาวเวียดนามทำป่าหรือเก็บของป่า (สุคติ จันทวิมล, 2541, หน้า 90-91)

และจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาส เมืองจันทบุรีในปี พ.ศ. 2419 เพื่อเยี่ยมพสกนิกรอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อพระองค์เสด็จผ่านและพบเห็นสิ่งใดที่ทรงนิพนธ์ไว้ ดังนี้ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 33)

“...เวลา 5 โมง (เช้า) ถึงโรงสุราจีนเจี๊ยะ ไปอีกหน่อย พอเลี้ยวแหลม ก็ถึงเมืองเก่าเห็นบ้านญวนเรียงไปตามริมน้ำ ข้างซ้ายมือกว่าร้อยหลังคาเรือน ทางขวามือก็มีบ้านราย ๆ ที่ริมแม่น้ำ หน้าบ้านเหล่านั้นปักธงญวนเป็นระยะ ๆ กันไป ตลอดหน้าบ้านมีผู้หญิงผู้ชายและเด็กแต่งตัวเป็นญวนลงมาขึ้นดูเราที่ริมน้ำหลายร้อยคน มีเด็ก ๆ มากนัก...พอหมดบ้านญวนก็ถึงสะพานฉนวนน้ำข้างขวามือ ฟากแม่น้ำข้างหนึ่งนั้น มีศาลเจ้าอยู่หลังหนึ่ง ปักธงหน้าศาลเหมือนกัน ต่อไปอีกหน่อยหนึ่งเป็นวัดคาทอลิก แต่เราไม่เห็น โบสถ์ถนัด ได้ยินแต่เสียงกลอง เสียงระฆัง และมโหรีที่วัดมีพลูด 6 นัด”

“...ตรงหน้าโบสถ์คาทอลิกเห็นบาทหลวงมานั่งอยู่ที่ตะพานสามสี่คน มีมโหรีบรรเลงอยู่นั้นด้วย ตัวโบสถ์นั้นยาวใหญ่ เป็นหลังคามุงกระเบื้องเกล็ด หันหน้าลงแม่น้ำ แต่หน้าโบสถ์เราเห็นก่ออิฐใหม่ ๆ ยังไม่แล้วตรงนั้นสูงขึ้นไป จะเป็นหอรบหรืออะไรไม่ทราบ ก่อขึ้นไปได้เกินอกไก่สักหน่อย ที่นั่นเขาเอาไม้ไปผูกชักธงไม้กางเขนขนาดใหญ่ เมื่อเราไปถึงเขาก็ชักธงสลุดทั้งไปและมาตามโบสถ์แลตะพานนั้น มีธงต่าง ๆ ปักไว้มาก เราผ่านไปทางนั้นเขาตีกลอง ระฆัง และมโหรี จดพลูด 6 นัด ตีกรรเชียงขึ้นไป พบหน้าวัดเห็นบ้านตึกหลายหลัง เราคะเนเห็นว่าจะจะเป็นบ้านพระพินิจด้วย เขาบอกว่าอยู่ใกล้วัดฝรั่ง ก่อขึ้นไปอีกก็มีตึกข้างราย ๆ ข้างฝั่งซ้ายมือนั้นเป็นหลังตลาดที่เราได้ขึ้นไปแล้ว เราตีกรรเชียงไปจนถึงวัดโบสถ์ซึ่งเป็นที่เนินสูงทีเดียว ข้างขวามือนั้นวัดจันทร์ตรงกันข้าม แลกลับเรือที่นั่น...”

นอกจากนั้นในพระราชนิพนธ์ยังมีการกล่าวถึงเรื่องอาชีพของคนเวียดนามคือการทอเสื่อ ทำให้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีกลายเป็นชุมชนทอเสื่อที่มีชื่อเสียง ดังนี้ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 33)

“...อย่างหนึ่งเสื่อกกแดงนั้น มีแต่พวกญวนทำแห่งเดียว วิธีทำเอาต้นกกมาจักให้เล็กผึ่งแดดให้แห้ง แล้วจึงย้อมสีต่าง ๆ ตามที่จะให้เป็นลาย สีแดงย้อมด้วยน้ำฝาง สีดำย้อมด้วยหมึกสี เหลืองย้อมด้วยแกลบ บางที่ย้อมด้วยขมิ้น สีน้ำเงินย้อมด้วยคราม แต่ใช้น้อย แล้วเอาเข้าสะดึงทอเป็นลายต่าง ๆ เป็นเสื่อผืนเสื่อลวดบ้าง ยาวตามแต่จะต้องการ กว้างเฉพาะช่วงต้นกก เป็นสินค้าออกนอกเมือง เสื่อลวดประมาณ 3,000 ลวด ราคาลวดละ 6 สลึง เสื่อผืนนั้นออกน้อย เป็นแต่ของกำนัลและของแจก ราคาผืนหนึ่งตั้งแต่สลึงจนถึงบาทตามแต่งามไม่งาม”

จากพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 5 ทำให้เราทราบว่าคาทอลิกชาวเวียดนามเป็นผู้บุกเบิกการทอเสื่อที่เรียกว่า “เสื่อจันทบูร” “เสื่อแม่ชี” “เสื่ออราม” โดยการนำเข้าภูมิปัญญาการทอเสื่อ

มาจากเวียดนามตั้งแต่สมัยหนึ่งการเบียดเบียนศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ดังนั้นบางครั้งจึงเรียกเสื้อชนิดนี้ว่า “เสื้อญวนอพยพ” (นิคม เขมวาศน์, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2549)

การที่เรียกเสื้อแม่ชีหรือเสื้ออารามนั้น เนื่องจากในระยะแรกภคินีรักกางเขนในสมัยเริ่มแรกได้รับการทอเสื้อมาเป็นการหารายได้ยังชีพด้วยเช่นกัน ตามบันทึกของพระสังฆราช บิลเลอกัวส์ที่ว่า (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 115, 116)

“.....นอกจากงานกำหนดตามพระวินัยแล้ว เขาใช้เวลาว่างในการทอเสื้อกก ทอผ้า เพื่อขาย เงินที่ได้จากการขาย เขาใช้เลี้ยงนักบวช 25 รูป.....”

เสื้อนับเป็นสินค้าสำคัญที่เกิดจากความชำนาญเฉพาะของเวียดนาม ในอดีตนั้นส่วนมากเป็นการทอเสื้อเพื่อนำเข้าไปใช้ในวัด แต่ต่อมาเมื่อเหลือใช้จากในวัดแล้วจึงมีการพัฒนามาเป็นอาชีพ เสื้อกกแดงนั้นเป็นสินค้าออกของจันทบุรี มีแต่พวกเวียดนามทำแห่งเดียว ทำให้เสื้อจันทบุรีเป็นหัตถศิลป์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดจันทบุรี ช่างจักสานชาวเวียดนามทำให้เสื้อทอของจันทบุรีมีชื่อว่าเป็นเสื้อที่ดีที่สุดของประเทศเรียกว่าเสื้อจันทบุรี ส่งออกขายเป็นสินค้าออกไปยังต่างประเทศ นอกจากสานเป็นเสื้อแล้วก็สานเป็นกระเป๋าทะกร้า และเครื่องใช้อื่น ๆ ด้วย (สุสติ จันทวิมล, 2541, หน้า 90-91)

อัตลักษณ์ของเสื้อญวนอพยพก็คือการทอจากกกกลม ซึ่งมีเส้นเล็กและมีความเหนียวมาก กกเหล่านี้ก่อนที่จะนำมาทอจะถูกย้อมสี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีแดง จนได้ชื่อว่ากกแดง ดังนั้นเมื่อนำมาทอโดยใช้ภูมิปัญญาที่นำเข้ามาดังกล่าวกจะทำให้เสื้อมีลายที่ละเอียดประณีต และสามารถออกแบบให้เป็นลายต่าง ๆ เช่น รูปนกยูง หรือรูปไก่ ผลิตภัณฑ์ของเสื้อญวนอพยพแต่เดิมจะมี 2 รูปแบบ คือเสื้อผืนที่ใช้ปูนั้งปูนอน และเสื้อลวดที่ม้วนยาวหลาย ๆ เมตร (นิคม เขมวาศน์, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2549; ส่ง นามทอง, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2551)

การทอเสื้อญวนอพยพนั้น แต่เดิมเป็นงานของผู้หญิงที่ทอควบคู่ไปกับการทำประมงของผู้ชาย แต่ต่อมาเสื้อได้รับความนิยมจนกลายมาเป็นอาชีพหลักของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี แต่ก็จัดจางไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ในอารามก็ต้องเลิกไปในที่สุด เพราะชาวคริสต์อุปการณ์และฝีมือ กล่าวคือเมื่อวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้ามากขึ้น ความนิยมใช้ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติน้อยลง ประกอบกับวัสดุธรรมชาติที่ใช้ผลิตลดน้อยลง ความยุ่งยากของขั้นตอนการผลิตแบบสมัยก่อน ทำให้ผู้คนพากันทิ้งอาชีพดั้งเดิมนี้ไปทีละเล็กละน้อย สาเหตุอีกประการหนึ่งคือกลุ่มคาทอลิกจันทบุรีหันไปจับอาชีพทำพลอยมากขึ้น ซึ่งให้รายได้มากกว่าหลายเท่า (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 115, 116)

อย่างไรก็ดีภูมิปัญญาของคาทอลิกจันทบุรีก็ได้รับการสืบทอดโดยคนพื้นเมืองในจังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านชุมชนบางสระเก้า เนื่องจากเมื่ออาชีพทำพลอยเฟื่องฟูขึ้น การ

ทอเสื้อจึงขาดแรงงาน ดังนั้นคาทอลิกที่ยังทอเสื้อจึงต้องว่าจ้างแรงงานผู้หญิงที่มีใช้คาทอลิกจากตำบลอื่นมาทำ เช่น แถวบางสระเก้า (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 115, 116)

การทอเสื้อในบางสระเก้ามีจุดเริ่มมาตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของเกาะที่มีกอก ซึ่งเป็นพืชวัตถุดิบสำหรับการทอเสื้อเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อกลุ่มคาทอลิกจันทบุรีเชื้อสายเวียดนามต้องการกมมาทอเสื้อญวนอพยพจึงได้มาเก็บและขอซื้ออกตามธรรมชาติจากชาวบ้านบางสระเก้า หลังจากนั้นกลุ่มคาทอลิกยังได้ขอให้ชาวบางสระเก้าปลูกกกเพื่อขายให้โดยตรง และเมื่อการทอเสื้อญวนอพยพเริ่มลดความสำคัญลงไป พวกคาทอลิกจึงนำแรงงานจากบางสระเก้าไปทำงานที่ชุมชนวัดโรมันคาทอลิก จากการที่ได้มีการติดต่อไปมาหาสู่กับคาทอลิกเวียดนาม ทำให้ชาวบางสระเก้ามีโอกาสเรียนรู้ศิลปะการทอเสื้อญวนอพยพ และนำมาประยุกต์ทอเองเพื่อเอามาใช้ในครอบครัวและผลิตเพื่อขายในเวลาต่อมา (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 34-35; สง่า นามทอง, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2550; กลุ่มแกนนำชุมชนบางสระเก้า, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2550)

ต่อมาเสื้อญวนอพยพหรือเสื้อจันทบุรีได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 7 ทรงพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมโดยเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการทอเสื้อของซิสเตอร์ที่อารามฟาดิมา และได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงงานทอเสื้อจันทบุรีขึ้นที่สวนบ้านแก้ว ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า “เสื้อสมเด็จพระ” ลักษณะเฉพาะของเสื้อสมเด็จพระเป็นเสื้อตัดแปลงให้เป็นของใช้ประจำวันมากขึ้น เช่น กระเป๋าสื่อ เสื้อพับ เป็นต้น (นิคม เขมวาศน์, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2549; สง่า นามทอง, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2551)

หลังจากนั้นก็เริ่มมีการค้นพบแหล่งขุดพลอยในจังหวัดจันทบุรี ทำให้การทอเสื้อชบเซาลงไป จังหวัดจันทบุรีได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอัญมณีหลากหลาย และเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จประพาสจังหวัดจันทบุรีที่ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 33)

“....กับพวกจีนบ้าง ไทยบ้าง ญวนก็มี เอาพลอยและบุษย์มาให้ เราได้ให้เงินคนละมากบ้างน้อยบ้างตามสมควร....”

ในช่วงก่อนทศวรรษปี 2500 นั้น คริสตชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้เปลี่ยนอาชีพจากการทอเสื้อมาเป็นการเจียรไนพลอย (การทำพลอย) และการค้าขายพลอย เนื่องจากเราได้จากธุรกิจพลอยมากกว่าการทอเสื้อหลายเท่าตัว และพบว่าธุรกิจพลอยทำให้คริสตชนวัดจันทบุรีมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากรายได้จากธุรกิจพลอยมากกว่าการทอเสื้อหลายเท่าตัว ตามจริงนั้นแต่เดิมได้มีคริสตชนบางคนทำพลอยมาตั้งแต่อดีต เช่น ครอบครัวนายสงกรานต์ และนางยานั้น ได้เดินทางไปซื้อพลอยที่เวียดนามมาัดเป็นพลอยก้อนและพลอยเจียรไนเป็นประจำตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 33; เทวีย์ สามิกักดิ์, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2551)

ธุรกิจพลอยได้มาเฟื่องฟูทำกันทั้งชุมชนในช่วงทศวรรษ 2500 หลังจากช่างเล่าย์ เจริญกิจ อาจารย์พลอยชื่อดังของจันทบุรีที่เป็นคาทอลิกได้ลงทุนตั้งโรงงานเจียรไนพลอย โดยใช้เครื่องจักรสมัยใหม่มากกว่า 100 เครื่อง คริสตชนที่เข้าไปเป็นลูกจ้างเจียรไนพลอยและได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำพลอยจากโรงงานช่างเล่าย์ คริสตชนกลุ่มนี้ต่อมาสามารถแยกตัวออกมาลงทุนในธุรกิจพลอยด้วยตัวเอง จนทำให้การทำพลอยขยายตัวไปทั้งชุมชนคาทอลิก เช่น นายสุเทพ ไชยเผือก นายหลอ ภาณุพันธ์ นายล่าง ภาณุพันธ์ นายสมเย็น ประดิษฐ์ศิลป์ เป็นต้น (สุเทพ ไชยเผือก, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

การทำอาชีพพลอยของคริสตชนมีส่วนทำให้พลอยกลายเป็นธุรกิจสำคัญของจังหวัดจันทบุรี และขยายตัวเป็นธุรกิจระดับประเทศ จนในที่สุดได้กลายเป็นธุรกิจระดับโลกที่มีการส่งออกอัญมณีทำรายได้จำนวนมากเข้าประเทศในปัจจุบัน เราอาจสรุปได้ว่ากลุ่มคริสตชนวัดจันทบุรีเป็นผู้ริเริ่มธุรกิจพลอยในจังหวัดจันทบุรีตั้งแต่การขุดพลอย เช่นนายธวัชชัย อานามพงษ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัยในจังหวัดจันทบุรี การทำพลอย เช่น ช่างเล่าย์ ซึ่งถือเป็นอาจารย์พลอยของจังหวัดจันทบุรี หรือการค้าขายพลอย เช่น คุณสุเทพ ไชยเผือก ร่องรอยของธุรกิจพลอยของคริสตชนจันทบุรีจะเห็นได้จากการเรียกย่านที่อยู่ของชุมชนคาทอลิกในเขตถนนศรีจันทร์และถนนกระจำว่เป็นตลาดพลอย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของนักธุรกิจเกี่ยวกับพลอย (สง่า นามทอง, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2550; ธวัชชัย อานามพงษ์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2549; สุเทพ ไชยเผือก, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ต่อมาเริ่มมีผู้นำพลอยบลูซฟไฟท์ซึ่งค้นพบในออสเตรเลียมาจำหน่าย ขณะเดียวกันก็เริ่มมีผู้ค้นพบพลอยแดงในพื้นที่จันทบุรี ในเขตอำเภอขลุง และอำเภอมะขาม จึงเริ่มมีผู้สนใจในธุรกิจนี้มากขึ้น ๆ ใน 2-3 ปีต่อมาได้มีผู้ค้นคว้าหาทางปรับปรุงคุณภาพของพลอยก้อนออสเตรเลียและประสบความสำเร็จ พลอยที่จำหน่ายออกสู่ตลาดโลกจึงเป็นราคาที่ถูกลงกว่าทั่วไป ทำให้เกิดความต้องการที่สูงมากกระตุ้นให้ผู้ประกอบการในจังหวัดจันทบุรีมีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว มีแรงงานไหลมาจากภาคเหนือ และอีสานอีกมากมาย ขณะเดียวกันการเรียนรู้และศึกษาในด้านอัญมณีก็มากขึ้นผ่านทางขบวนการทางธุรกิจที่ติดต่อซื้อขายกันอยู่ การค้นพบกรรมวิธีการเผาพลอยทำให้เพิ่มคุณค่าหลายเท่าตัวนั้นก็ส่งผลให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เกิดปัจจัยทางเงินทุน ความรู้และบุคลากรเกิดการขุดค้นหาพลอยในพื้นที่ต่าง ๆ การเจียรไนพลอย การทำเครื่องประดับกันอย่างมากมาย (อารยา โอสดเจริญ, 2546, หน้า 9)

จากการค้นพบอัญมณีเหล่านี้เองได้ทำให้จังหวัดจันทบุรีนั้นเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียง และอัญมณียังทำให้จังหวัดจันทบุรีมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างมากมาย นอกจากนี้จังหวัดจันทบุรียังเป็นที่รู้จักของทั้งในและต่างประเทศว่าเป็นแหล่งผลิตและศูนย์กลางการซื้อขายอัญมณี

และถือว่าธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับเป็นธุรกิจที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งในแต่ละปีนำเงินตราเข้าประเทศปีละหลายพันล้านบาท (อรอุมา ขมภักดี, 2543, หน้า 1; อารยา โอสธเจริญ, 2546, หน้า 3)

จากการที่พลอยของจังหวัดจันทบุรีถูกขุดพบและนำมาผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ มามาคมาย และถูกนำมาขายที่ตลาด ส่วนมากจะเป็นพ่อค้าในประเทศไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ ถนนที่ทำการค้าขาย คือ ถนนอัญมณีหรือถนนศรีจันทร์ พลอยที่นำมาขายช่วงยุคตื่นพลอยนี้จะเป็นพลอยที่มาจากจังหวัดจันทบุรีและตราด พลอยจากต่างประเทศมีไม่มากนัก ผู้ที่มาซื้อพลอยส่วนมากจะเป็นพวกพ่อค้าคนกลางที่จะนำพลอยที่ซื้อไปขายอีกต่อหนึ่ง การขายพลอยในยุคนี้จะเป็นวิธีที่ทำการเป็นแบบมากกว่าวิธีการลับ การขายพลอยในยุคนี้นี้มีเด็กเดินพลอยเหมือนกับยุคอื่น ๆ เด็กเดินพลอยจึงถือว่าเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การค้าขายพลอยเป็นไปได้อย่างสะดวกสบายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการขายพลอยบริเวณถนนศรีจันทร์ ตลาดพลอยของจังหวัดจันทบุรี จะเปิดทำการค้าขายกันระหว่างวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอาทิตย์ ทำให้บริเวณตลาดพลอยในจังหวัดจันทบุรีมีสีสันและอีกักคึกคักเต็มไปด้วยผู้คนมากมายที่เข้ามาทำการค้าขาย และจากนั้นเป็นต้นมาธุรกิจพลอยยังคงเฟื่องฟูและเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในจันทบุรีอย่างรวดเร็ว (อรอุมา ขมภักดี, 2543, หน้า 16-17)

ในเวลาต่อมาตั้งแต่ทศวรรษปี 2500 จนถึงปัจจุบัน พลอยก็เริ่มหมดและการค้าขายพลอยในจันทบุรีได้ซบเซาลง ทำให้คริสตชนได้ปรับตัวในเรื่องการทำมาหากินจนถึงปัจจุบัน เนื่องมาจากเหตุผลที่สำคัญคือ ปริมาณพลอย ซึ่งถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของจันทบุรีได้ลดน้อยลงในระยะเวลานั้น นั่นเป็นเพราะว่ามีการขุดพลอยจากแหล่งต่าง ๆ ภายในจันทบุรี เป็นจำนวนมาก ในช่วงที่การค้าขายพลอยเฟื่องฟู ส่งผลให้พลอยลดน้อยลงมากไม่คุ้มค่ากับการลงทุนทำเหมืองขุดพลอยอีกต่อไป ถึงแม้ว่าเหมืองพลอยที่นี้ยังพอมืออยู่บ้าง แต่พลอยเมืองจันทน์แท้ ๆ นั้นก็แทบจะไม่เหลือในแผ่นดินจันทบุรีอีกแล้ว อีกทั้งยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดพลอยโลก

แม้อุตสาหกรรมพลอยจะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีฟูฟ่าขึ้น แต่ธุรกิจนี้ก็มีอัตราการเสี่ยงสูง ทั้งยังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขนอกเหนือการควบคุมอีกหลายประการ เช่น ปริมาณพลอยดิบที่ขุดหรือหามาได้ สถานการณ์ชายแดนเขมรที่เป็นแหล่งพลอยที่สำคัญแหล่งหนึ่ง รวมถึงสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปที่ส่งผลต่อความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือยดังเช่นพลอยและเครื่องประดับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนับแต่หลัง พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมืองของไทยที่ส่งผลต่อการชะลอตัวของเศรษฐกิจทั่วประเทศ สถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชาที่ฝ่ายเขมรแดง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าพลอยในจันทบุรีโดยตรง เพราะพื้นที่ในเขตอำเภอโพนทองที่อุดมไปด้วยพลอยอยู่ในความควบคุมของเขมรแดง และเงื่อนไขอีกมากมายที่ส่งผล

ให้ตลาดพลอยในจันทบุรีซบเซาลงกว่าแต่ก่อน เป็นผลให้พ่อค้าพลอยคาทอลิกบางส่วนเริ่มหันไปสู่งานอื่นที่คาดว่าจะทำกำไรสูงอย่างรวดเร็ว (ปาริชาติ เรืองวิเศษ, 2538, หน้า 45)

นอกจากชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีจะสร้างประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังได้พัฒนาด้านการศึกษาอีกด้วย โดยพยายามพัฒนากลุ่มตัวเองเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทมั่นคงในสังคมไทย ซึ่งนอกจากจะได้ใช้ด้านนี้เป็นการสนับสนุนให้เกิดชุมชนแห่งความเชื่อแล้ว ยังกล่าวได้ว่าเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยอีกด้วย ดังนี้ (อนุธ เบปติสต์ ปิลเลอแก้ว, 2525, หน้า 42)

“ในสมัยของพระสังฆราชปิลเลอแก้วมีโรงเรียนคาทอลิกเพียงในเขตเมืองหลวงและที่เมืองจันทบุรีเท่านั้น ซึ่งเด็กชาวคริสต์ทุกคนทั้งหญิงชายเมื่อเข้าศึกษาในโรงเรียนตั้งแต่เยาว์วัยไป จะได้เข้าพิธีรับศีลมหาสนิทครั้งแรกและศีลกำลังทุกคน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่สามารถตั้งโรงเรียนที่อื่นได้อีก”

วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีมีการจัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2450 โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนมารีย์าลัย” ดำเนินการโดยคณะเซนต์คาเบรียลโรงเรียนทำการสอนได้ 2 ปี ก็ต้องเลิกไป ต่อมาในปี พ.ศ. 2454 ได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาล และใช้ชื่อเดิมคือ “โรงเรียนมารีย์าลัย” ในพ.ศ. 2452 (อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 67)

ทางวัดได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในปี พ.ศ. 2480 โดยใช้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนมารดาพิทักษ์” ดำเนินการสอนได้ 3 ปีก็ต้องชะงักการสอนไป 5 ปี เนื่องจากกรณีพิพาทอินโดจีน แต่ในช่วงต้นปีที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีทุนจะสิ้นสุดลง บาทหลวงบุญชู ระงับพิษ เจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีในสมัยนั้นก็ได้เริ่มเปิดโรงเรียนมารดาพิทักษ์เป็นครั้งแรกในเดือนพฤษภาคม เด็กเยาวชนชายหญิงคาทอลิกที่เรียนตามโรงเรียนประชาบาลและโรงเรียนราษฎร์ได้ย้ายเข้ามาเรียนที่โรงเรียนมารดาพิทักษ์แน่นทุกระดับชั้น (อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 67)

ดังนั้นการที่วัดสามารถนำเอาชาวคริสต์ชนชายหญิงมาเรียนรวมกันในโรงเรียนมารดาพิทักษ์เป็นแห่งเดียวกันได้ จึงนับว่ามีประโยชน์มากมายในการแพร่ธรรม เด็ก ๆ ได้เรียนคำสอนได้เต็มที่ และได้เล่าเรียนศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการจนสร้างชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอก รวม 2 ทศวรรษ

เมื่อแรกโรงเรียนตั้งขึ้นในระยะแรก ๆ ไม่กี่ปีจนเริ่มมีชื่อเสียงนั้น นักเรียนก็เพิ่มมากขึ้น การศึกษาก็พัฒนามากขึ้น การเรียนการสอนก็ได้รับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาลจากกระทรวงศึกษาธิการ ความเจริญก้าวหน้านี้ก็มาจากการปรับปรุงพัฒนาขยายเป็นระดับมัธยมศึกษาปี

ที่ 1-3 โดยการเริ่มแยกนักเรียนชายหญิงจากโรงเรียนมารดาพิทักษ์เป็นมารดาพิทักษ์ 1 สำหรับนักเรียนชาย แยกนักเรียนหญิงเป็นมารดาพิทักษ์ 2 แต่ก็เป็นเวลาสั้น ๆ เพียง 2-3 ปี ก็เปลี่ยนเป็นโรงเรียนมารดาพิทักษ์สำหรับเด็กชาย และโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์สำหรับเด็กหญิง เป็นเอกเทศ โดยมอบกิจการให้ซิสเตอร์คณะรักกางเขนเข้าบริหารงาน (อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัด และ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 68)

ครั้งต่อมาราว พ.ศ. 2505 ทางวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลบริหารโรงเรียนมารดาพิทักษ์ กิจการก็ขยายงานมากขึ้นจนล้นมือไม่มีเวลาจะดูแลได้ จึงได้พิจารณาขอให้ภราดาไป ที่สุดคณะลาซาลก็ได้รับมอบกิจการ โรงเรียนมารดาพิทักษ์ทั้งหมด ไปอยู่ภายใต้การบริหารงานของบราเดอร์คณะลาซาล และได้ย้ายไปอยู่ที่ที่เป็นโรงเรียนลาซาลจนทุกวันนี้ (ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 41)

โรงเรียนลาซาลจันทบุรีซึ่งเดิมเป็นโรงเรียนมารดาพิทักษ์ ในปี พ.ศ. 2505 โรงเรียนได้ย้ายสถานที่เรียนมาอยู่ในอุปการะของคณะ เดอ ลาซาล โดยโอนโรงเรียนหลังเก่าและนักเรียนประถมทั้งหมดให้แก่โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ และขอเปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนมารดาพิทักษ์มาเป็นลาซาลจันทบุรี (อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 53-54)

ใน พ.ศ. 2491 บาทหลวงบุญชู ระบุบพิชัย ได้จัดตั้งโรงเรียนมารดาพิทักษ์ และโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ขึ้น โรงเรียนได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนมารดาพิทักษ์แผนกมัธยม” (ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 41; อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 67)

2. ความเป็นอิสระของชุมชน

ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีนั้นถือเป็นชุมชนที่มีพื้นฐานทางศาสนา ดังนั้นผู้นำทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการปกครองชุมชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงการทำงานอภิบาล คือการดูแลเรื่องชีวิตทางด้านจิตวิญญาณ ผู้นำศาสนาของคาทอลิกที่มีบทบาทในชุมชน ได้แก่ บาทหลวง และซิสเตอร์ อย่างไรก็ตามวิถีศาสนาคาทอลิกนั้นเป็นผลของการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารี ซึ่งเป็นบาทหลวงชาวตะวันตก ซึ่งไม่อาจทำให้ชุมชนและสังคมของประเทศเป็นของตัวเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการมีนักบวชชายหญิงที่เป็นคนพื้นเมืองจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นอิสระของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก

ในจังหวัดจันทบุรีเราพบว่าเริ่มมีการผลิตบาทหลวงพื้นเมือง โดยพระสังฆราชการ์โนลต์ (Garnauld) ก็ได้ตั้งสำนักขึ้นที่วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี สำนักนี้เป็นสำนักเล็ก ๆ และมีนักเรียนน้อย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2331 ที่วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีมีนักเรียน 6 คน โดยได้มอบให้บาทหลวง

ฟลอเรนซ์ (Florens) เป็นผู้ดูแล บาทหลวงฟลอเรนซ์ซึ่งโดยทางการเป็นผู้ปกครองสามเณรลัทธิที่ จันทบุรีนั้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีด้วย และตลอดเวลาหลายปียังเป็นเจ้าอาวาสวัดกรุงเทพ ฯ อีกด้วย แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้ว ผู้ที่ปกครองสามเณรลัทธิที่จันทบุรีนั้น เป็นสามเณรเวียดนามองค์หนึ่ง (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2539, หน้า 129; อาเดรียง โลเน, 2546, หน้า 244)

เมื่อบาทหลวงลิโอ (Liot) และบาทหลวงลาวเอ ผู้ช่วยของบาทหลวงฟลอเรนซ์กลับไป เวียดนามในวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2334 แล้ว บาทหลวงฟลอเรนซ์ต้องรับผิดชอบชุมชนวัด โรมันคาทอลิกและบ้านเณรจันทบุรีเพียงผู้เดียว เป็นเวลา 2 ปีที่ท่าน ไม่มีเพื่อนร่วมงาน ใน พ.ศ. 2336 ท่านต้องไปถึงไซ่ง่อนเพื่อหาผู้พึ่งแก่บาป หลังจากกลับมาที่สยาม ท่านต้องแบ่งเวลาไปดูแล ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกทั้งที่จันทบุรีและกรุงเทพ ฯ บางช่วงบาทหลวงฟลอเรนซ์เป็นชาวยุโรปเพียง คนเดียวที่อยู่กับบาทหลวงพื้นเมืองไม่กี่องค์ (โรแบต์ โกสเด, 2549, หน้า 304-305)

ในขณะที่บาทหลวงฟลอเรนซ์เป็นเจ้าอาวาสนั้น มีเณรลูกวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีคน แรกที่ได้รับศีลชั้นเดียโก โน (อนุตถัม) เมื่อปี พ.ศ. 2340 ชื่อมาธิอัส โด (Mathias Do) พระสังฆราช การ์โนลต์ได้ให้เณรมาธิอัส โดมาช่วยบาทหลวงฟลอเรนซ์เจ้าอาวาส ต่อมาในปี พ.ศ. 2345 พระสังฆราชการ์โนลต์ได้รวบรวมเอาสามเณรต่าง ๆ มาอยู่ในสำนักเดียวกัน ซึ่งในขณะนั้นมี สามเณรอยู่ 23 คน และในปีเดียวกันนี้ท่านได้มอบบาทหลวง 2 องค์ องค์หนึ่งเป็นคนจังหวัดกลาง (ภูเก็จ) อีกองค์หนึ่งเป็นคนจังหวัดจันทบุรี บาทหลวงใหม่สององค์นี้ไม่ได้มีการบอกไว้ว่าชื่ออะไร แต่บาทหลวงราโบได้ชมเชยไว้ดังต่อไปนี้ “องค์แรกให้ความหวังมากพอใช้ เป็นที่เคารพและ ไว้วางใจแก่คนทั่วไป สุขภาพแข็งแรงอายุ 30 ปี องค์ที่สองอายุมากกว่า มีความสามารถน้อยกว่า แต่ มีความศรัทธากล้าแก่ และมีคุณสมบัติเพียงพอสำหรับปฏิบัติหน้าที่ตามปกติได้ที่วัดจันทบุรี” ซึ่ง เมื่อเณรมาธิอัส โด ได้รับศีลบรรพชาจากพระสังฆราชการ์โนลต์ที่สามเณรลัทธิกรุงเทพ พระสังฆราชก็ให้บาทหลวงมาธิอัส โด มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีแทนบาทหลวง ฟลอเรนซ์ต่อไป (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2539, หน้า 129-130; อาเดรียง โลเน, 2546, หน้า 244; ที่ระลึก สุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 4)

บาทหลวงมาธิอัส โด ได้ปฏิบัติหน้าที่การเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีอย่างดี แม้ว่าบาทหลวงเปโกต์กล่าวว่า “พระสงฆ์พื้นเมืองไม่เป็นที่เคารพนับถือของคาทอลิก” ซึ่ง บาทหลวงโรแบต์ โกสเดได้โต้แย้งว่าความคิดนี้ไม่ถูกต้อง โดยยกตัวอย่างว่าบาทหลวงมาธิอัส โด ที่ เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนคาทอลิก และได้เป็นเจ้าอาวาสจนท่านมรณภาพ (โรแบต์ โกสเด, 2549, หน้า 312)

ตามรายงานของบาทหลวงฟลอเรนซ์ยังได้ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์งานอภิบาลของวัด โรมันคาทอลิกจันทบุรีที่พร้อมจะมีนักบวชหญิงว่า “ในชุมชนคริสตังของวัดจันทบุรีมีความหวังจะ

ตั้งคณะหญิงสาวที่มีความเสียสละเพื่อกิจการดี” นอกจากนี้ยังมีรายงานของพระสังฆราชคาร์โนว่ามีการรวบรวมหญิงสาวหลายคนเพื่อเข้าบวช รายงานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเริ่มต้นของคณะภคินีรักไม้กางเขนแห่งจันทบุรี โดยจุดมุ่งหมายพื้นฐานของคณะรักไม้กางเขนที่พระสังฆราชลาม็อตเขียนไว้คือ ให้มีการทำสัจยปฏิบัติเป็นพิเศษที่จะรำพึงถึงพระทรานของพระคริสต์เจ้าทุกวัน เพราะเป็นวิธีที่ได้ผลที่สุด เพราะเป็นวิธีที่ได้ผลที่สุด เพื่อจะได้รู้จักพระองค์และความรักพระองค์ จากจุดมุ่งหมายนี้ท่านยังมอบหมายหน้าที่ให้สมาชิกอีกด้วย ประการสำคัญที่สุดคือการสอนและอบรมหญิงสาว ช่วยพระสงฆ์ในงานต่าง ๆ ของวัด ดูแลคนป่วยในโรงพยาบาลที่ธรรมทูตได้ตั้งขึ้น และช่วยสอนเรียนเด็กหญิงในโรงเรียนของวัด เป็นต้น (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 73)

ตามจริงในปี พ.ศ. 2215 สมัยพระสังฆราชลาม็อต ได้มีการตั้งภคินีคณะรักไม้กางเขนขึ้นมาแล้ว แต่คณะรักไม้กางเขนดังกล่าวเป็นเพียงกลุ่มคนศรัทธาที่พร้อมถวายตัวรับใช้วัด ยังไม่ใช่ภคินีที่ต้องทำพิธีปฏิญาณถวายตัว หลังจากมิสซังไทยถูกพม่าทำลายในช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง จะพบว่ามิสซังภคินีคณะรักไม้กางเขนที่จันทบุรีเท่านั้นที่ยังเหลืออยู่ บาทหลวงรังเฟงได้พยายามทำให้ภคินีเหล่านี้เป็นภคินีที่แท้จริง โดยให้ถือกฎวินัยการอยู่ร่วมกัน และปฏิญาณตัวใหม่ทุก 3 ปี เครื่องแต่งตัวของภคินีประกอบด้วยกางเกงดำ 1 ตัว เสื้อดำยาวเลยเข่า 1 ตัว ผ้ายคลุมหัวสีเทา รองเท้าคิบบ และแขนสร้อยเงินห้อยกางเขน ซึ่งจากเดิมลักษณะเครื่องแบบที่คล้ายชุดแต่งกายของสตรีชาวเวียดนาม ภคินีเหล่านี้มีหน้าที่สอนเด็ก และแปลคำสอนให้แก่สตรีที่มาเรียน นอกจากนี้ยังทอเสื้อทอผ้าธรรมดา และผ้าแพรอีกด้วย (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 220; ธีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 86-87)

พระสังฆราชกูร์เวอซีได้กล่าวถึงภคินีคณะรักไม้กางเขนที่จันทบุรีไว้ว่า “สมัยนั้นอารามมีสมาชิก 18 คน ซึ่งบางคนปฏิญาณตนแล้ว ภคินีเหล่านี้ปฏิบัติตามวินัยดีพอสมควร เป็นวินัยแบบเดียวกับที่ถือในมิสซังโคชินจีน พวกเธอได้รับมอบหมายให้สอนเรียนในโรงเรียนสำหรับเด็กหญิง โดยไม่คิดค่าเล่าเรียน และทอเสื้อสวย ๆ จากต้นกก ถักแหเพื่อใช้จับปลา ทำเครื่องชูรสอาหารชนิดหนึ่ง โดยนำกุ้งมาบดให้แหลกที่เรียกกันว่ากะปิ ซึ่งชาวสยามนิยมใช้มากเพื่อเพิ่มรสชาติของอาหาร พวกเธอเลี้ยงตัวเองด้วยงานเหล่านี้ รวมทั้งฝึกผลไม้ที่ปลูกไว้ ปีใดที่ข้าวมีราคาแพง จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้ภคินีเหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ได้” (โรแบต์ โกสเด, 2549, หน้า 335)

จากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ มีความเป็นไปได้สูงมากกว่าคณะรักไม้กางเขนแห่งจันทบุรี มีกำเนิดควบคู่กับกลุ่มคริสตชนของวัดแม่พระปฏิสนธินิรมล จันทบุรี หลังจากนั้นไม่มีบันทึกเรื่องราวของคณะรักไม้กางเขน แห่งจันทบุรี จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2346 มีหลักฐานบันทึกการเปิดบ้านคณะรักไม้กางเขนที่จันทบุรี นอกจากนี้ยังมีบันทึกไว้ด้วยว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่

พม่าครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2310 นั้น บ้านเมืองถูกเผา รวมทั้งวัดวาอารามและโรงเรียนก็ถูกเผาไปด้วย ในขณะที่บ้านเมืองกำลังระส่ำระสายนั้น มีเหลืออารามภคินีคณะรักไม้มากงเขนที่จันทบุรีเพียงแห่งเดียวเท่านั้นในประเทศสยาม ซึ่งแสดงว่าภคินีคณะรักไม้มากงเขนจันทบุรีมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสิน ฯ ก่อนการเปิดอารามภคินีอย่างเป็นทางการ และยังมีบันทึกว่าบรรดาภคินีที่อยู่ธยาได้หนีภัยสงครามมากับกองทัพของพระเจ้าตากสิน ฯ ระหว่างทางที่ทัพเคลื่อนไปที่เมืองจันทบุรีก็ต้องต่อสู้กับกองทัพพม่าที่ตามมากว่าสามพันคน การสู้รบกับพม่าครั้งนี้พระเจ้าตากสิน ฯ ต้องเสียกำลังคนไปกว่า 40 คน ที่เหลือบาดเจ็บกันมากบ้างน้อยบ้าง ชิสเตอร์ชาวเวียดนามได้ร่วมกับชายหญิงในกองกำลังช่วยกันดูแลและทำแผล ทหารและชาวบ้าน รวมทั้งเด็ก ๆ ที่เจ็บป่วยอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย และได้ช่วยดูแลรักษาพยาบาลมารดาของพระเจ้าตากสิน ฯ ให้ทุเลาจากความป่วยไข้ ในขณะที่แพทย์หลวงไม่สามารถรักษาได้ เมื่อพระเจ้าตากสิน ฯ ทรงทราบก็ได้เรียกให้ภคินีเข้าเฝ้าและประทานหมากพลูให้เป็นรางวัล พร้อมทั้งตรัสว่า “เราชอบใจพวกเจ้าที่ดูแลแม่ของเรา ต่อไปเห็นจะผ่อนลำบากลงมากแล้วครานี้” (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 80, 81, 96, 100)

พระสังฆราชคาร์โนได้รายงานเกี่ยวกับคณะรักไม้มากงเขนที่จันทบุรีว่า “นักบวชหญิงพื้นเมืองนี้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าอาวาส เขาได้รับการแต่งตั้งขึ้นเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์แก่ตนเองเพื่อสอนหญิงสาวเตรียมผู้สมัครเป็นคริสตังให้รับศีลล้างบาป เป็นผู้แปลคำสอน เขาดำเนินชีวิตร่วมกัน แต่ไม่มีการปฏิญาณตนอย่างสง่า” และในปี พ.ศ. 2354 พระสังฆราชคาร์โนได้รับรองคณะภายใต้ชื่อว่า “คณะรักไม้มากงเขน” (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 81)

พระสังฆราชคาร์โนได้มอบหมายพันธกิจให้คณะรักไม้มากงเขนดูแลพยาบาลผู้ที่เจ็บป่วยทั้งที่เป็นคาทอลิกและไม่ใช่คาทอลิก เพื่อใช้งานนี้เป็นทางช่วยเขาให้รอดและกลับใจ อีกทั้งให้เอาใจใส่ล้างบาปเด็กทารกที่ใกล้ตาย คณะรักไม้มากงเขนแห่งจันทบุรีจึงทำงานให้บริการรักษาด้วยยาสมุนไพร คือการกวาดยาเด็กทารก ทำยาแก้ไข รักษาเลือดลมไม่ดี น้ำมันรักษาบาดแผล โดยการไปรักษาตามบ้าน และดูแลรักษาเมื่อมีผู้นำคนป่วยมาให้รักษาในอาราม ซึ่งมีผู้ได้รับการรักษาให้หายเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันคณะรักไม้มากงเขนแห่งจันทบุรีหันกลับมาฟื้นฟูการใช้สมุนไพรในการรักษาและใช้ในงานแพร่ธรรมมากขึ้น โดยการส่งสมาชิกไปเรียนวิชาแพทย์แผนไทย และแผนโบราณ เพื่อรับใบประกอบโรคศิลป์จากกระทรวงสาธารณสุข (คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี, 2546, หน้า 113, 115)

นอกจากชิสเตอร์คณะรักไม้มากงเขนซึ่งเป็นนักบวชหญิงแล้ว ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกยังได้พัฒนาชิสเตอร์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการทำงานด้านจิตวิญญาณ โดยไม่พบปะผู้คนโดยตรง โดยรู้จักกันในสังคมไทยว่า “ชีลับ” ชิสเตอร์เหล่านี้จะทำหน้าที่ในการสวดภาวนาอยู่ในอารามที่ปกปิด โดยมีความเชื่อว่าการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวจะมีผลต่อชีวิตทางศาสนาของคนในชุมชน

เริ่มต้นจากในปี พ.ศ. 2494 ได้มีการสร้างอารามคาร์แมต และสร้างอาคารที่พักชั่วคราวสำหรับภคินี เนื่องจากพระสังฆราช ยา โกเบ แจง เกิดสว่าง ประรณาทันทีจะมีอารามนักบวชคาร์เมไลท์ในมิสซังจันทบุรี เพื่อมีภารกิจด้านการภาวนาเป็นพิเศษแก่บรรดาบาทหลวง สัตบุรุษ และงานแพร่ธรรมคณะภคินีของอารามคาร์แมตจันทบุรี ซึ่งประกอบด้วยภคินีภายใน 6 คน และภคินีภายนอก 6 คน รวมทั้งหญิงสาวชาวเวียดนามคนหนึ่งเตรียมตัวเป็นโปรตุเกสที่ได้เดินทางจากกรุงเทพฯ โดยเรือภาณุรังสี ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ และในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ เรือเข้าเทียบท่าที่ท่าฉลอม ชิสเตอร์จากอารามภคินีรักกางเขนแห่งจันทบุรีได้มารับคณะภคินีคาร์แมตกลุ่มนี้ไปพักที่อารามฟาติมา (50 ปี อารามคาร์แมต จันทบุรี, 2545, หน้า 57)

อย่างไรก็ตามมีการปิดอารามคาร์แมตจันทบุรีชั่วคราวระหว่างวันที่ 2 มกราคม 2511 ถึง 12 สิงหาคม พ.ศ. 2513 เนื่องจากขาดกระแสเรียก และเพื่อให้สมาชิกของคณะไปรับการอบรมเพิ่มเติม และเกิดปัญหาต่อมาคือในปี พ.ศ. 2531 คือสถานที่ตั้งอารามคาร์แมตมีทายาทเจ้าของที่ดินแสดงเจตจำนงขอที่ดินคืน ทางอารามคาร์แมตพยายามแก้ไขปัญหาดิน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงมีการประชุมคณะกรรมการมูลนิธิชินบัญญเทรชาสงเคราะห์ ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2532 คณะกรรมการได้ตัดสินใจสร้างอารามใหม่ในที่ดินซึ่งคุณราตี และคุณบังศรี ประสมผล ถวายให้อารามคาร์แมตแห่งใหม่จึงได้รับการเสกและเปิดเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2535 (50 ปี อารามคาร์แมต จันทบุรี, 2545, หน้า 58)

3. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

เราสามารถเห็นความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้จากความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของชุมชนโดยส่วนร่วม ในรูปแบบที่รู้จักกันในสังคมไทยว่า “การเอาแรง”

การสร้างวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เราจะพบว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมาโดยตลอด อย่างเช่นการสร้างวัดหลังที่ 1 บาทหลวง โดแลนติโนก็ได้นำชุมชนคาทอลิกสร้างในปี พ.ศ. 2255 และแม้ว่าวัดหลังที่ 1 นี้จะเป็นการสร้างในลักษณะวัดน้อย แต่ก็เกิดขึ้นจากการร่วมมือร่วมใจกันระหว่างบาทหลวงกับสัตบุรุษ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 30)

ในการสร้างวัดโรมันคาทอลิกหลังที่ 4 ขั้นการเตรียมหิน อิฐ และอุปกรณ์ให้พร้อมนั้น พวกสัตบุรุษได้พากันไปหาหินหาอิฐตามเจดีย์ร้างที่ใกล้เคียงมาได้พอสมควร แต่ยังไม่ทันลงมาทำการก่อสร้าง เจ้าเมืองจันทบุรีทราบเรื่องเข้าและได้สั่งให้เอาหินเอาอิฐที่เก็บมานั้นไปคืนยังที่เก่า พวกสัตบุรุษจึงต้องใช้เรือแจวไปบรรทุกหินที่บ้านลาด ซึ่งต้องใช้เวลาเดินทางถึง 10 ชั่วโมง แต่ในครั้งนั้นสัตบุรุษก็ได้ขอร้อง (ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 15)

หรือการสร้างวัดโรมันคาทอลิกหลังที่ 5 ซึ่งในเวลานั้นมีจำนวนสัตบุรุษถึง 2,400 คน วัดคับแถมมาก ในปี พ.ศ. 2448 จึงลงมือรื้อวัดหลังที่ 4 และสร้างวัดจันทบุรีหลังที่ 5 ซึ่งเป็นวัดหลังปัจจุบันขึ้น การสร้างใช้เวลา 4 ปี และได้มีสัตบุรุษที่ได้ช่วยได้เสียสละไว้มากมาย ตัวอย่างเช่น ผู้ที่ถวายเงินซื้อกระจกภาพสีบางรูป มีนายเด็ก นายเหนียว เล่าเด็กหลี เจ็กเซ้ง นางเคี่ยม แซ่ก๊วย นาฬิกาที่ตั้งบนหอนวด และรูปแม่พระนิรมลองค์ที่ตั้งเหนือแท่นกลางวัดเป็นพระรูปประธาน มีนายแจ้ นางทาบถวายเงินซื้อ ส่วนรูปนักบุญยออาคิมและนักบุญอานนาที่ตั้งเคียงข้างรูปแม่พระมีนายเข้ม นางค่าง กิจพานิช ถวายเงินซื้อ สำหรับบาทหลวงมุง ได้สละเงิน 1,800 บาท ซื้อระฆังใหญ่ มีการใช้อิฐที่ทำกันเองจากโรงเผาอิฐ ทุกครัวเรือนได้สละกำลังทรัพย์และกำลังกายในการช่วยเหลือก่อสร้างวัด ไม่มีครอบครัวไหนที่ไม่ได้ช่วยเหลือ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 36; ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, 2503, หน้า 12)

การที่บาทหลวงบุญชู ระวังพิชัย มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ท่านได้ทำการบูรณะวัด โดยได้ปรับปรุงฐานลานวัด ทั้งหน้าวัดและข้างวัด เพราะแต่เดิมนั้นตัววัดตั้งอยู่บนเนินเตี้ย ๆ รวมถึงลานหน้าวัดก็ลาดต่ำลงสู่แม่น้ำ เมื่อมีฝนตกคราวใดน้ำก็จะท่วม ทำให้ไม่สะดวกต่อการสัญจรไปมา บาทหลวงบุญชูได้ขอแรงสัตบุรุษทุกครัวเรือนขนทรายจากแม่น้ำประมาณ 4,000 ลูกบาศก์เมตร จนทำให้วัดมีระดับพื้นน้ำ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 38)

ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของวัดโรมันคาทอลิกเป็นทุนทางสังคมที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อมีภัยคุกคามจากภายนอกชุมชน กรณีการเบียดเบียนศาสนาของ “กลุ่มเลือดไทย” เป็นตัวอย่างที่ประจักษ์ถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันดังกล่าว คือ

อุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มชาตินิยมต่อต้านศาสนาคริสต์ที่เรียกว่ากลุ่มเลือดไทย กลุ่มเลือดไทยมองว่าคาทอลิกเป็นศัตรูของชาติ เนื่องจากมองว่าคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นศัตรูของชาติ ความคิดต่อต้านคาทอลิกของกลุ่มเลือดไทยเป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และได้รับการตอกย้ำในปัญหาความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในปี ร.ศ. 112 เนื่องจากการต่อต้านคริสต์ศาสนาดังอยู่บนความเชื่อว่าคาทอลิกเป็นศาสนาของประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น ดังนั้นการต่อต้านคาทอลิกกับฝรั่งเศสจึงเป็นสิ่งเดียวกัน ความเชื่อเช่นนี้ยังสะท้อนออกมาในเชิงบวกอีกด้วย เช่น การที่พระมหากษัตริย์ไทยมักใช้มิชชันนารีฝรั่งเศสเป็นคนกลางเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามประเทศกับฝรั่งเศส โดยมีสาเหตุหลักมาจากการค้าต่างประเทศเป็นสำคัญ (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 28-29)

แต่ความคิดที่มีต่อคริสต์ศาสนาในสมัยนี้ยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงขึ้นมา เนื่องจากคริสต์ศาสนิกชนโรมันคาทอลิก โดยเฉพาะพวกบาทหลวงคาทอลิกแทบจะไม่มีส่วนสมทบกับอำนาจทางการเมืองของฝรั่งเศสดังเช่นอดีต ดังจะเห็นได้จากบทบาทของพระสังฆราชเวย์

ในฐานะผู้นำคาทอลิกที่พยายามระงับไม่ให้เข้าไปยุ่งกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับกรณีการพิพาททางการเมืองครั้งนี้ แต่กลับเข้าข้างประเทศไทยเสียอีก เช่น การที่ท่านได้ขัดขวางเรือรบฝรั่งเศสที่เข้ามาปิดปากอ่าวมิให้ยังเข้ามาในกรุงเทพ (เสรี พงศ์พิส, 2527, หน้า 170-171) กล่าวคือเมื่อนายออกุสต์ ปาวี กงสุลฝรั่งเศสจะสั่งให้เรือปืนของฝรั่งเศสถล่มกรุงเทพในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2436 เพื่อบีบให้สยามยอมมอบดินแดนลาวตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดของฝั่งแม่น้ำโขงทั้งหมดให้กับฝรั่งเศส ดังนั้นจึงส่งคนให้ไปตามพระสังฆราชเวย์มาพบ และสั่งให้มิชชันนารีทั้งหมดมาอยู่ที่สถานกงสุลฝรั่งเศส พระสังฆราชเวย์ได้ปฏิเสธคำสั่งดังกล่าวและขอร้องให้นายปาวีไม่ยิงถล่มกรุงเทพฯ แต่หาทางประนีประนอมโดยสันติแทน (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 184-185)

การที่พระสังฆราชเวย์เลือกที่จะไม่สมคบกับฝรั่งเศสนั้นมีเหตุผลทางศาสนา คือ โอกาสเผยแพร่ศาสนาในช่วงที่รัฐไทยยอมให้มีเสรีภาพทางศาสนา ดังคำกล่าวที่ว่า “ความขัดแย้งทางการเมืองทำให้การกลับใจเป็นจำนวนมากต้องหยุดชะงักอย่างฉับพลัน” (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, ม.ป.ป., หน้า 204)

ท่าทีของพระสังฆราชเวย์ดังกล่าวเป็นที่พอพระทัยแก่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากหนังสือที่สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสถึงบาทหลวงโกลมเบต์ อุปสังฆราชในโอกาสที่พระสังฆราชถึงแก่กรรมภาพดังนี้ (ธีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 114)

“ข้าพเจ้าได้รับข่าวมรณภาพของเจ้าคุณพระสังฆราชเวย์ ซึ่งท่านแจ้งมาโดยหนังสือลงวันที่ 21 เดือนนี้ ด้วยความเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้ง ข้าพเจ้าได้นับขำนีกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบทันที

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดจนคณะเสนาบดีทรงรู้สึกดี้นับพระทัยในข่าวนีเป็นอย่างยิ่ง เพราะเรารู้สึกว่าพระสังฆราชเวย์ได้เป็นมิตรที่จริงใจยิ่งคนหนึ่งของประเทศไทยตลอดมา ความเสียสละของท่านเพื่อความก้าวหน้าทางศีลธรรมของประเทศ ซึ่งคุณพ่อและคณะมิชชันนารีคาทอลิกแห่งประเทศไทย ทำการส่งเสริมเป็นอันดีนั้นจะจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์แห่งชาติของเรา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่าไม่มีถ้อยคำใดจะแสดงความเสียใจสุดซึ้งซึ่งของเราให้สมกับการสูญเสียครั้งนี้ได้ พระองค์ทรงปรารถนาให้คุณพ่อและคณะมิชชันนารีคาทอลิกทั้งหมดทราบว่า เมื่อเห็นอุปนิสัยจิตใจสูงกับงานอันยิ่งใหญ่และน่าสรรเสริญของท่านในประเทศนี้ อันเป็นงานที่อยู่ในรัชสมัยของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรัฐบาลของพระองค์ไม่เคยถือพระสังฆราชเวย์ผู้วายชนม์เป็นคนต่างชาติ และประเทศไทยสมควรจะได้รับการแสดงความเศร้าสลดในมรณภาพนี้เช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศสและมีสังคาทอลิก

“ข้าพเจ้าหวังว่าคุณพ่อจะแจ้งความรู้สึกของเรานี้ให้คณะมิสซังคาทอลิกทราบโดยทั่วกัน”

แต่ความรู้สึกต่อต้านคาทอลิกของคนไทยจากเหตุการณ์ ร.ศ.112 นั้นรุนแรงมาก ดังจะเห็นได้จากบทบาทของเจ้าอาวาสวัดศรีมหาโพธิ์ ตำบลบ้านหลุม จังหวัดสุโขทัยที่ได้ตีพิมพ์บทเทศน์ของท่านเผยแพร่ไปทั่วประเทศในปลายปี พ.ศ. 2482 เพื่อปลุกเร้าให้คนไทยทุกคนช่วยกันช่วยบำรุงประเทศชาติ และพระพุทธรูปศาสนาของคนไทยให้เจริญก้าวหน้า ดังข้อความต่อไปนี้ (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 37)

“อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์อันวยประโยชน์สูงสุดโดยตรงและโดยอ้อม ก็มีศีลธรรมพุทธศาสนา พระศรีรัตนไตรเท่านั้น จึงเจริญก้าวหน้ามีตำแหน่งสูง มีรายได้มาก ทำมาหากินเจริญสมบูรณ์ตาม ๆ กัน”

ในเอกสารนี้เอง ยังได้กล่าวโจมตีหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ และให้คนไทยถอนตัวออก ก่อนที่จะหลงทาง ดังมีข้อความดังนี้ (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 37-38)

“เขาเอาศาสนาพร้อมด้วยเครื่องล่อมาล่อลวงพวกไทยเราจนเป็นเมืองขึ้นเขา ต้องขนเงินส่งเขา ต้องอยู่ในอำนาจบังคับเขา บางศาสนาก็คุยโม้อวดอ้างว่า สิ่งในโลก พระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างน้ำให้มนุษย์กิน สร้างดิน ลมไฟ ให้มนุษย์อาศัย และรับบาปของใคร ๆ หมด ถ้าชาวไทยคนใดจะช่วยกันคิดและพิจารณาว่า น้ำมีเชื้อโรค มนุษย์กินเป็นอหิวาต์ตาย น้ำมาท่วมของไร่นาฉิบหาย ลมและอื่น ๆ พัดบ้านเรือนพังพินาศไป ใครเป็นผู้สร้าง ทำไมไม่สร้างพอดี ๆ”

เมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาทำให้ความรู้สึกละแวกคาทอลิกเป็นศัตรูของชาตินิยมตัวรุนแรงขึ้น เนื่องจากต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมของชาวตะวันตกในทวีปเอเชีย ในช่วงดังกล่าวนี้อุดมการณ์ชาตินิยมก็ได้้นำประเทศไทยไปสู่ความขัดแย้งกับฝรั่งเศสที่มีปัญหากับไทยมาตั้งแต่ ร.ศ. 112 ก็คือกรณีพิพาทอินโดจีนในปี พ.ศ. 2483 - 2484 กรณีพิพาทนี้ทำให้ชาวไทยมองคูมิซันนารีฝรั่งเศสและคริสต์ศาสนาเป็นศัตรูมากขึ้น และกลัวว่าจะเป็นไส้ศึกให้กับฝรั่งเศสที่เป็นคู่สงครามเนื่องจากศาสนาคริสต์ถูกถือว่าเป็นศาสนาของชาวฝรั่งเศส ดังนั้นผู้ที่ถือศาสนาคริสต์จึงถูกมองว่าเป็นศัตรูในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ตามชายแดนอินโดจีนและตามน่านน้ำบริเวณเกาะช้าง ซึ่งเราเรียกกันโดยรวมว่า "สงครามอินโดจีน" ในที่สุดประเทศญี่ปุ่นได้เข้ามาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทนี้ โดยมีการลงนามในอนุสัญญาโตเกียวเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ประเทศไทยได้รับดินแดนคืนจากฝรั่งเศส คือดินแดนทั้งหมดที่ไทยเคยสูญเสียให้แก่ฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2447 และปี พ.ศ. 2450 สาเหตุประการหนึ่งที่ฝรั่งเศส

จำต้องยกดินแดนคืนให้ไทยก็คือฝรั่งเศส ปราชัยต่อเยอรมัน และลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกกับเยอรมันในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2483 (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 34)

เมื่อการสู้รบระหว่างไทยและฝรั่งเศสเริ่มต้นขึ้นในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ในวันเดียวกันนี้กรมตำรวจก็ได้มีคำสั่งลับที่ 6/2483 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เรื่องจัดการแก่คนเชื้อชาติฝรั่งเศสในกรณีห้ามคนเชื้อชาติฝรั่งเศสเดินทางเข้าประเทศ ผ่าน หรือพำนักภายในประเทศ รวมถึงมีถิ่นที่อยู่อาศัยในจังหวัดต่าง ๆ การบังคับใช้คำสั่งกรมตำรวจดังกล่าวมีผลปรากฏให้เห็นตามที่พระสังฆราชเปร์รอสได้เขียนจดหมายถึงนายโรเชร์ การ์โร กงสุลฝรั่งเศสประจำประเทศไทย ลงวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2484 รายงานเกี่ยวกับการเบียดเบียนศาสนาโดยกลุ่มเถื่อนไทยหลายเรื่อง ต่อมา พระสังฆราชเปร์รอสได้เขียนจดหมายถึงศูนย์กลางคณะที่กรุงปารีสรายงานเกี่ยวกับการเบียดเบียนศาสนาที่มีอยู่ที่รุนแรงขึ้นว่าดังนี้ (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 30-31)

“การเบียดเบียนต่อศาสนาคาทอลิกได้เริ่มขึ้นวันที่ 20 พฤศจิกายน 2483 เวลา 10.00 น. ตอน เย็น บรรดามิชชันนารีฝรั่งเศสที่พักอาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของไทยที่เกิดกรณีพิพาทอินโดจีน แต่ละองค์ต่างก็ได้รับการเยี่ยมเยียนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจหลายคน ซึ่งบังคับให้พวกเขาติดตามไปที่สถานีตำรวจ ที่นั่นเขาได้ป้อนคำถามต่อบรรดามิชชันนารี ต่อจากนั้น ได้ให้พวกเขาลงชื่อด้วยการสัญญาว่าจะเดินทางออกจากพื้นที่ภายในเวลา 48 ชั่วโมง วันรุ่งขึ้นมิชชันนารีแต่ละองค์ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ พร้อมกับมีคำสั่งห้ามเดินทางออกไป ข้าพเจ้าได้ส่งบรรดาพระสงฆ์พื้นเมืองจากวัดอื่นไปทำหน้าที่แทนพวกเขา พระสงฆ์ 2 องค์ในจำนวนเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นคนไทยได้ถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและถูกใส่ความกล่าวหาว่า “เป็นแนวที่ 5” ถูกจองจำในคุกเป็นเวลา 3 เดือน ในตอนแรก พวกเขาถูกตัดสินในเดือนมีนาคมให้จำคุกคนละ 2 ปี พระสงฆ์ไทยองค์ที่ 3 ถูกขังอยู่ในคุกตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม ยังคงรอคอยการพิพากษาและคำตัดสินโดยไม่มีความคิด”

ต่อมาพระสังฆราชเปร์รอสยังได้เขียนรายงานเกี่ยวกับการเบียดเบียนศาสนาถึงพระสังฆราชคราปิเอร์ ผู้แทนพระสันตะปาปาในอินโดจีน ลงวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2483 เพื่อรายงานถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ของการเบียดเบียนศาสนาในเวลานั้นให้ทราบดังนี้ (สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 31)

“วันที่ 14 กุมภาพันธ์ รัฐบาลไทยได้เรียกประชุมอย่างเป็นทางการเพื่อให้พวกคริสตังละทิ้งศาสนา พวกถูกจ้างของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ได้รับคำสั่งให้ไปที่วัดมหาธาตุซึ่งเป็นวัดพุทธ รัฐมนตรีหลายคนที่เป็นสมาชิกของคณะรัฐบาลได้ดำเนินการประชุม ด้วยการบอกกับบรรดาผู้เข้าประชุมว่า พวกเขาต้องเซ็นชื่อลงในเอกสารที่เตรียมมาเพื่อการนี้เพื่อยืนยันว่าพวกเขาเป็นคนพุทธ ซึ่งจงรักภักดีต่อประเทศไทย คาทอลิกบางคนได้เซ็นชื่อเช่นเดียวกับพวกโปรเตสแตนต์จำนวนมาก พวกที่นับถือลัทธิขงจื้อ พวกอิสลาม เป็นต้น แต่ส่วนมากได้ปฏิเสธ ทั้ง ๆ ที่ถูกใช้อำนาจในการ

เกลี้ยกล่อมทุกวิถีทาง รัฐบาลไทยในขณะนั้นถือว่าไม่ได้บังคับใครให้เปลี่ยนศาสนา แต่แสดงความปรารถนาเพียงอย่างเดียวว่าประชาชนทุกคนควรนับถือศาสนาเดียวกัน แม้ว่าการประกาศเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อหลอกลวงสาธารณชนต่างชาติ ข้อเท็จจริงก็คือว่าบรรดาลูกจ้างฝ่ายปกครองที่ไม่ประกาศตัวเป็นพุทธได้ถูกไล่ออกจากงาน บรรดาพ่อค้าที่เป็นคริสต์ตั้งถูกรวมหัวไม่ทำการค้าด้วย และห้ามซื้อสินค้าของพวกพ่อค้าคริสต์ตั้ง พวกเกษตรกรและลูกจ้างแรงงานอื่น ๆ ที่หาเช้ากินค่ำถูกเรียกตัวไปโดยนายอำเภอเพื่อทำการประชุมให้ละทิ้งศาสนา ตราบใดที่พวกเขาปฏิเสธพวกเขาก็ถูกบังคับให้อยู่ที่นั่นไม่สามารถไปทำงานได้ ด้วยเหตุนี้พวกเขาก็ไม่มีอะไรเลี้ยงตัวเองและครอบครัวของพวกเขา”

ในรายงานของพระสังฆราชกูแอง ประมุขมิสซังลาว (พ.ศ.2468-2488) ลงวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2484 จากจดหมายเหตุของคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส สรุปสถานการณ์นี้ไว้อย่างละเอียดว่า (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 35)

“อันดับต่อไป หลังจากการเดินทางออกจากประเทศไทยของพวกเราการเบียดเบียนศาสนาก็เริ่มขึ้น คำสั่งที่บอกว่า “ประชาชนชาวไทยมีเพียงศาสนาเดียวคือศาสนาพุทธ” กรมการรักษาดินแดน ซึ่งประกอบไปด้วยเยาวชนส่วนใหญ่ซึ่งมาจากโรงเรียนธรรมคาและเยาวชนที่มาจากแรงงาน กลุ่มเยาวชนแห่งชาติได้รวมตัวกันเป็นผู้จัดการเรื่องราวต่าง ๆ และเป็นเพศฆมาต เขาก็ปล่อยให้พวกเยาวชนเหล่านี้ดำเนินการไปอันดับต่อไป พวกเขาก็จะจัดการกับพวกพระสงฆ์ วัด และวัดน้อยต่าง ๆ”

การจัดตั้งขบวนการต่อต้านศาสนาคริสต์ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมใช้กลไกระบบราชการ เช่น ตำรวจสันติบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอ และการจัดตั้งกลุ่มเลือดไทยเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวดังกล่าว

ลัทธิชาตินิยมต่อต้านศาสนาคริสต์นี้ถือว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย คนไทยคือคนพุทธ แม้แต่พระมหากษัตริย์ยังเป็นพุทธมามกะด้วย ถึงแม้ว่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา รัฐได้กำหนดนโยบายการให้เสรีภาพทางศาสนาจนถึงสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญไทยฉบับปี พ.ศ.2475 ก็ได้กำหนดบัญญัติเกี่ยวกับเสรีภาพทางศาสนาไว้ในมาตราที่ 1 ว่า (สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 36-37)

“ประชาชนชาวไทย ไม่ว่าเหล่ากำเนิด หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอ” ซึ่งหมายความว่าคนไทยสามารถนับถือศาสนาต่างกันได้ และในมาตรา 13 กล่าวว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา หรือลัทธิใด ๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นการปฏิบัติอันผิดหน้าที่”

นอกจากนี้นายกรัฐมนตรีในเวลานั้น ได้แก่ หลวงพิบูลสงครามก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 37)

“อนึ่งความจริงนั้น ความแตกต่างกันในความนับถือศาสนา ไม่เป็นเหตุให้ขัดกัน หรือต้องผิดใจกันในระหว่างมนุษย์แต่ประการใดเลย ในทางความนับถือ ใครจะนับถือศาสนาใด ๆ ก็ได้”

แต่ความรู้สึกชาตินิยมของคนไทย เวลานั้นรุนแรงมาก และไม่แยกแยะระหว่างฝรั่งเศสและศาสนาคริสต์ ดังนั้นคนไทยย่อมหมายถึงผู้ที่ถือศาสนาพุทธเท่านั้น กระแสชาตินิยมจึงนำมาสู่การจัดตั้งกลุ่มเลือดไทยเพื่อดำเนินการเบียดเบียนศาสนาคริสต์โดยตรง

กลุ่มเลือดไทยคือกลุ่มคนไทยที่อ้างตัวเองว่าเป็นผู้รักชาติ ทำหน้าที่สนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล เพื่อส่งเสริมความเป็นชาตินิยม สมาชิกของคณะทุกคนจึงถูกปลูกฝังให้มีจิตสำนึกว่า “ศาสนาโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาต่างชาติเป็นศาสนาของศัตรู ผู้ที่นับถือศาสนานี้ก็เป็นศัตรูของชาติไทย” ฉะนั้นเลือดไทยทุกคนต้องช่วยกันหาทางกำจัดศัตรูของชาติเหล่านี้ให้หมดไป ทั้งทางตรงและทางอ้อม (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 38)

กลุ่มเลือดไทยเริ่มก่อตั้งขึ้นที่นครหลวง และได้แพร่กระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ คือจังหวัดในภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ และพิษณุโลก จังหวัดในภาคกลาง ได้แก่ นครปฐม อยุธยา จังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี และจังหวัดในภาคอีสาน ได้แก่ นครพนม สกลนคร หนองคาย อุดรธานี เลย นครราชสีมา และนครจำปาศักดิ์ (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ก, หน้า 38)

กลุ่มเลือดไทยเหล่านี้ได้ออกใบปลิว บทความ และบัตรสนเท่ห์ เพื่อเชิญชวนให้คนไทยหันมารักชาติและทำการต่อต้านศาสนาคาทอลิก กลุ่มเลือดไทยมีอิทธิพลอย่างมากต่อคนไทยในเวลานั้น และบันดลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ที่แสดงว่าเป็นการเบียดเบียนศาสนาคริสต์ ทั้งนี้มาจากความสำนึกของคนไทยโดยทั่ว ๆ ไปในเวลานั้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มเลือดไทยจะเห็นได้ชัดจากบทบาทของกลุ่มเลือดไทยพนัสที่ได้พูดถึงตัวเองไว้ว่า (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 30)

“ที่เกิดของกลุ่มเลือดไทยเราก็คือ จังหวัดพระนคร แล้วได้กระจายออกไปทุกหนทุกแห่ง เช่น “กลุ่มเลือดไทยเชียงใหม่” เชื่อว่าพวกเราทั้งหลายคงได้พบข่าวจากหนังสือพิมพ์บางฉบับลงข่าวว่า “กลุ่มเลือดไทยเชียงใหม่” ได้พร้อมใจกันไม่ยอมทำการติดต่อกับพวกบาทหลวงและนางชี ตลอดจนพวกที่นิยมลัทธิศาสนาโรมันคาทอลิก อาทิเช่น ไม่ยอมขายอาหารให้แก่คนจำพวกนี้ โดยที่ถือว่าบุคคลจำพวกนี้เป็นศัตรูของชาติไทย และพร้อมกันนี้กรรมการรถทุกชนิดไม่ยอมให้บุคคลจำพวกที่ได้กล่าวนามมาแล้วโดยสารรถยนต์ของตน ถึงแม้ว่าพวกเขาจะได้รับค่าจ้างอย่างแพงแสน

แพง เขาก็หาได้ฟังปรารณาไม่ และ “กลุ่มเลือดไทย” ในจังหวัดพระนครซึ่งเป็นที่มาแห่งกลุ่มเลือดไทยก็ไม่ยอมทำการซื้อสิ่งของที่เป็นของชนชาติศัตรูกับเรา และพวกที่นิยมลัทธิของศัตรูเป็นอันขาด

นี่คือความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของพวกเราชาวไทย “สาขากลุ่มเลือดไทยพนัส” รู้สึกปลาบปลื้มยิ่งนักในความสำเร็จอันใหญ่หลวงของกลุ่มเลือดไทยที่ได้ปฏิบัติมาทุก ๆ คราวสุดที่จะหาคำใดมากล่าวให้ดียิ่งกว่านี้ได้

ฉะนั้น “สาขากลุ่มเลือดไทยพนัส” จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ร่วมกันว่า นับแต่วันนี้เป็นต้นไป เราเลือดไทยจะไม่ยอมให้บุคคลจำพวกที่ได้กล่าวนามมาแล้วข้างต้น โดยสรวรรณคดี หรือยอมรับใช้ ตลอดจนการสนับสนุนด้วยประการใด ๆ ดังกล่าวนามมาแล้ว เพราะเลือดไทยถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นศัตรูของชาติไทยเรา และพวกที่นิยมลัทธิของศัตรู พวกเราถือว่าเขาเสื่อมชาติ ลืมศาสนาอันแท้จริงของเขาเสียสิ้น มัวเมาไปหลงนิยมลัทธิอันเป็นศัตรูของเรา พวกเราจึงนึกดูชีว่าที่รัฐบาลจับพวกแนวที่ 5 ได้นั้น เขาเหล่านี้ก็คือพวกที่นับถือศาสนาโรมันคาทอลิกซึ่งได้รับคำสั่งสอนของศัตรู คอยหาโอกาสที่จะเอาพวกเราเป็นทาสของเขา ตลอดจนทำลายชาติของเราให้ย่อยยับไป พวกเราต้องระวังแนวที่ 5 นี้จึงมาก และช่วยกันกำจัดลัทธิอันนี้ให้สิ้นเชิง

พวกพี่น้องทั้งหลาย จงอย่าลืมว่าพวกเราชาวไทยได้รับความขมขื่นมาแล้วเป็นจำนวนตั้ง 70 ปี บัดนี้เป็นสุกนิมิตต์อันดีงามของพวกเราแล้ว “สาขากลุ่มเลือดไทยพนัส” จึงขอร้องให้พวกเราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันช่วยกันขับไล่ชนชาติที่เป็นศัตรูของเรา ให้เขานำลัทธิอันแสนอุบาทว์นี้ออกไปเสียจากแหลมทอง แล้วญาติพี่น้องของเราที่หลงมกมายอยู่จะได้กลับมายังแนวทางเดิมที่บรรพบุรุษของเราที่ได้ต่อสู้ส่ำส้างสร้างสมไว้เพื่อลูกหลานเหลนชั้นหลัง”

ภายหลังการประชุมให้ละทิ้งศาสนาที่จัดขึ้นทั่วทุกแห่งในวันเดียวกันการเบียดเบียนทำได้อย่างอิสระ พวกผู้ก่อเหตุร้ายได้รวมตัวกันเป็น “กลุ่มเลือดไทย” และอวดตัวว่าเป็นผู้ที่รัฐบาลสนับสนุน ในหมู่บ้านคริสตังหลายแห่งห้ามมิให้ทำกิจของศาสนาของตน มีการปิดวัด อารามนางชี และคอยจับกุมผู้จัดขึ้น แม้แต่สวดภาวนาในเรือนของตนก็ไม่ได้ โบสถ์ สำนักพระสังฆราช บ้านพักพระสงฆ์ โรงเรียน สถานเลี้ยงเด็กกำพร้า อารามนักบวชหญิง โรงครัว กำแพง ภูริธอดอน ที่ดินถูกยึดครองโดยกลุ่มเลือดไทย ทำลายศาสนสมบัติของคาทอลิก เช่น จอกลาลิกซ์ ไม้กางเขนที่เสกแล้ว เครื่องมิสซาที่ใช้ในการทำพิธีกรรม เช่น ใช้นั่งเล่นเพื่อเยาะเย้ย ใช้ปูหลังม้าขี่ เช็ดเท้า เช็ดกัน ฯลฯ ขโมยเงินและวัตถุมิค่า (เครื่องประดับที่เป็นทองคำ) ทบทำลายวัตถุต่าง ๆ เช่น พระรูปของพระเยซู และนักบุญต่าง ๆ บังคับให้กราบไหว้พระพุทธรูป จับขังยิง ปืนขู่ หรือยิงจริง กล่าวร้ายต่าง ๆ เอาก้อน อิฐ ไม้ฟัน ขว้างปาฝาและหลังคาบ้าน แล้วได้เอาขวานฟันประทุพังไล่พวกข้าราชการและพวกคาทอลิกออกจากราชการ รวมทั้งมีการประชุมทุกวันเพื่อรับการอบรม พวกคริสตังที่ยังไม่ได้ละทิ้งศาสนาต้องมาแสดงตัวทุกวัน (สุรัช ชุ่มศรีพันธ์, 2543 ข, หน้า 31)

การเบียดเบียนมิชชันนารีของกลุ่มเลือดไทยก็เหมือนมิชชันนารีฝรั่งเศส 13 องค์ ถูกตำรวจจับกุมเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน และถูกบังคับให้เดินทางมากรุงเทพฯ โดยไม่สามารถทำอะไรได้เลย พวกเราตัดสินใจว่ามันจะดีกว่ามากถ้าพวกเขาจะเดินทางออกนอกประเทศชั่วคราวเพื่อไปอยู่ที่อื่นที่เป็นประโยชน์กว่า พวกเขาได้ออกเดินทางไปอยู่ในโคชินจีนและกัมพูชาที่ ซึ่งพวกเขาได้ทำงานอภิบาลของพวกเขาในหมู่คนเวียดนามและคนจีนตามภาษาที่พวกเขาเข้าใจ นอกจากนี้ภรรยาและบุตรของพวกเขาก็ได้รับคำสั่งห้ามทำการสอนเพราะพวกเขาคือชาวฝรั่งเศส ขณะเดียวกันก็ต้องเดินทางออกนอกประเทศ พวกเขาได้เดินทางไปอยู่ที่สิงคโปร์และอินเดียที่ซึ่งวิทยาลัยต่าง ๆ ที่พวกเขาเป็นเจ้าของตั้งอยู่ บรรดาภรรยาที่เป็นชาวสเปนและชาวไทยก็ยังคงดำเนินการต่อไปในวิทยาลัยต่าง ๆ ที่นี้ โดยมีพวกฆราวาสคอยช่วยเหลือ บรรดาภคินีคณะเซนต์ปอลเดอชาร์ตร และนักบวชหญิงคณะอัสสัมชัญ สัญชาติฝรั่งเศส ต้องเดินทางออกนอกประเทศเช่นเดียวกัน เพราะถูกห้ามทำการสอน ได้มีบันทึกไว้ว่า บรรดาภรรยา และนักบวชหญิงที่ทำหน้าที่เป็นครูเหล่านี้ได้ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศได้ผ่านการสอบอย่างเป็นทางการและได้รับใบประกาศนียบัตรที่จำเป็นสำหรับการสอนตามที่กระทรวงกำหนดมาเป็นเวลานานหลายปีแล้ว (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 31)

จากขบวนการต่อต้านศาสนาคริสต์ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยม การเบียดเบียนพวกคาทอลิกได้ลุกลามไปในทุกเขตวัดของมิสซัง รุนแรงมากน้อยแล้วแต่จังหวัด มีการบังคับทั้งพวกผู้ใหญ่ทั้งเด็กนักเรียนให้ละทิ้งศาสนา ที่จันทบุรีผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอได้ต่อต้านพวกคาทอลิก พวกเขาปล่อยให้พวกเลือดไทยเรียกประชุมอบรมพวกคาทอลิกให้ทำการละทิ้งศาสนา (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543, หน้า 90)

พวกคาทอลิกที่วัดจันทบุรีในขณะนั้นมีจำนวนมากประมาณ 5,000 คน การเบียดเบียนศาสนาไม่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการ และพวกผู้ว่าราชการจังหวัดปล่อยให้พวกเลือดไทยทำการต่อต้านพวกคาทอลิกโดยปิดหูปิดตาทำไม่รู้ไม่ชี้ พวกคาทอลิกจึงรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และป้องกันวัดและหมู่บ้านของพวกเขา พวกเขาได้จัดยามเฝ้าทั้งวันทั้งคืน เมื่อพวกเลือดไทยเริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อจะทำลายวัดที่สวยงามของจันทบุรี หัวหน้าพวกคาทอลิกก็ตกลงเป็นจังหวัดสัญญาณ ทันทิทันใด พวกคาทอลิกทุกคนที่แข็งแรง ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ชายหนุ่ม หญิงสาว จัดเตรียมอาวุธไม้ตะบอง มีดได้พลั่ว จอบ เป็นต้น พวกเขามาที่วัดพร้อมเข้าประจัญบาน เมื่อพวกเลือดไทยเห็นดังนั้นแม้พวกเขาจะเป็นพวกข้าราชการ พวกครูหรือประชาชนคนธรรมดา พวกเขาคิดว่าควรรับมือ (สุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์, 2543 ข, หน้า 90)

การเบียดเบียนศาสนาโดยกลุ่มเลือดไทยได้สร้างความเสียหายต่อวัดคาทอลิก บ้านพัก พระสงฆ์ โรงเรียน ฯลฯ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย เหตุการณ์นี้ทำให้คาทอลิกส่วนหนึ่งที่ถูกข่มขู่

หรือทำร้ายต้องประกาศตัวเป็นพุทธ แต่ในขณะที่เดียวกันเราจะพบว่าชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและรวมพลังกัน จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นแห่งเดียวที่ไม่ได้รับความเสียหายจาก กลุ่มเลือดไทยเลย

อย่างไรก็ตามการเบียดเบียนศาสนาโดยกลุ่มเลือดไทยก็มีผลกระทบรุนแรงต่อจิตใจของคาทอลิกมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากคาทอลิกรุ่นหลังการเบียดเบียนศาสนาก็ยังจำได้กับคำเยาะเย้ยถากถางไว้ว่า “พระเยซูกินข้าวกับหัวปลาหู” (ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2551)

เหตุการณ์ต่าง ๆ จากการเบียดเบียนศาสนาคริสต์เริ่มรุนแรงขึ้น เช่น การปิดวัดวาอาราม การห้ามทำพิธีทางศาสนา การสังหารชาวคริสต์ 7 คน โดยตำรวจที่หมู่บ้านสองคอน จังหวัดนครพนม จากการปฏิเสธละทิ้งศาสนาจนเป็นเหตุการณ์ที่รู้จักกันในหมู่คาทอลิกว่าบุญราศีทั้ง 7 ที่สองคอน บุญราศีเป็นคำที่พระสันตะปาปาประกาศให้เป็นเกียรติอย่างเป็นทางการแก่คนที่ได้ยอมสละชีวิตเพื่อรักษาความเชื่อของศาสนาคริสต์ หรือที่เรียกกันว่ามรณสักขี บุญราศีนี้ได้มีการพิสูจน์ต่อไปว่าถ้ามีความเหมาะสมก็จะประกาศฐานะขึ้นเป็นนักบุญ เพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตัวของคริสต์ศาสนาทั่วโลก เหตุการณ์ความรุนแรงในการเบียดเบียนศาสนาคริสต์ได้ยุติลงเมื่อสงครามอินโดจีนสิ้นสุดลง โดยไทยเป็นฝ่ายชนะ และได้ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงคืนมา แต่การได้ดินแดนมาก็เป็นเพียงระยะสงครามโลกเท่านั้น เพราะหลังจากนั้นไทยก็ต้องยกคืนดินแดนให้กับฝรั่งเศสไปอีก (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 200-201; ชีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 155-158)

4. การขยายตัวที่ซับซ้อนขึ้นของชุมชน (Complexity)

นอกจากการสร้างวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีแล้ว ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกยังได้ขยายกิจกรรมของชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น และครอบคลุมพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ของจันทบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2215 สมัยพระสังฆราชลาโมอตได้มีการตั้งภคินีคณะรักไม้มางเขนขึ้น จากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ มีความเป็นไปได้สูงมากกว่าคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี มีกำเนิดควบคู่กับกลุ่มคริสตชนของวัดแม่พระปฏิสนธินิรมลจันทบุรี หลังจากนั้นไม่มีบันทึกเรื่องราวของคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2346 มีหลักฐานบันทึกการเปิดบ้านคณะรักกางเขนที่จันทบุรี (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 220; ชีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 86-87)

วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2450 โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนมารีย์าลัย” ต่อมาทางวัดได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ โดยใช้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนมารดาพิทักษ์” เมื่อโรงเรียนมีนักเรียนเพิ่มมากขึ้นก็มีการพัฒนาขยายเป็นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยการเริ่มแยกนักเรียนชายหญิงจากโรงเรียนมารดาพิทักษ์เป็นมารดาพิทักษ์ 1 สำหรับนักเรียนชาย แยกนักเรียนหญิงเป็นมารดาพิทักษ์ 2 ต่อมา

เปลี่ยนเป็นโรงเรียนมารดาพิทักษ์สำหรับเด็กชาย และโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์สำหรับเด็กหญิง เป็นเอกเทศโดยมอบกิจการให้ซิสเตอร์คณะรักกางเขนเข้าบริหารงาน (อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 68)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 คณะภคินีได้รับมอบกิจการ โรงเรียนมารดาพิทักษ์ทั้งหมดไป และได้ย้ายไปอยู่ที่ที่เป็นโรงเรียนลาซาลจนทุกวันนี้ และใน พ.ศ. 2491 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนมารดาพิทักษ์ และโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ขึ้น โรงเรียนได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนมารดาพิทักษ์แผนกมัธยม” (ที่ระลึกสุวรรณสมโภชวัดจันทบุรี, ม.ป.ป., หน้า 41; อนุสรณ์สมโภช 275 ปีของการตั้งวัดและ 75 ปีของวัดหลังปัจจุบัน, 2528, หน้า 67)

ในปี พ.ศ. 2494 ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรียังได้พัฒนาซิสเตอร์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการทำงานด้านจิตวิญญาณ มีการสร้างอารามคาร์แมล และสร้างอาคารที่พักชั่วคราวสำหรับภคินี เนื่องจากพระสังฆราช ยากอบ แจง เกิดสว่าง ประารถนาที่จะมีอารามนักบวชคาร์แมลในมิสซังจันทบุรี เพื่อมีภารกิจด้านการภาวนาเป็นพิเศษแก่บรรดาบาทหลวง สัตบุรุษ และงานแพร่ธรรมคณะภคินีของอารามคาร์แมลจันทบุรี (50 ปี อารามคาร์แมล จันทบุรี, 2545, หน้า 57)

ในปี พ.ศ. 2542 ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรียังมีบริการด้านสาธารณสุข คือบ้านพักผู้สูงอายุ คามิลเลียน โซเซียล เซนเตอร์ ซึ่งเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน บ้านพักผู้สูงอายุนี้เป็นหน่วยงานหนึ่งของมูลนิธิคณะนักบุญคามิลโลแห่งประเทศไทย ดำเนินงานโดยคณะนักบวชคามิลเลียน ซึ่งมีจิตคารมณในการดูแลรับใช้ผู้ป่วยและผู้สูงอายุทั่วไป โดยยึดถือแบบอย่างตามท่านนักบุญคามิลโล-เด แดลลิส ผู้ก่อตั้งคณะนักบวชคามิลเลียน ซึ่งท่านได้อุทิศชีวิตของท่านในการดูแลรักษาผู้เจ็บป่วย ผู้สูงอายุทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมีการจัดสถานที่ให้มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามเหมาะสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะด้านความปลอดภัย และเอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม วิญญาณ โดยมีการจัดกิจกรรมทางศาสนา สันทนาการ การออกกำลังกาย และอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ (คามิลเลียนโซเซียล เซนเตอร์, ม.ป.ป.)

บทบาทการแพร่ธรรมของวัด โรมันคาทอลิกจันทบุรียังแสดงให้เห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า เมื่อบาทหลวงฟลอรังส์สังฆกรรมทูตมาที่จันทบุรีในปี พ.ศ. 2331 บาทหลวงลิโออุปสังฆราชคอยแนะนำชีวิตของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีให้ท่านทราบ ท่านได้เรียนภาษาเวียดนามและภาษาสยามที่นี่ และติดตามอุปสังฆราชไปตามที่ต่าง ๆ รอบตัวเมืองรวมทั้งบริเวณใกล้เคียง ความกระตือรือร้นในการเผยแพร่นำท่านไปหาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในป่ารอบเมืองจันทบุรี (โรแบต์ โกสเต, 2549, หน้า 305)

บาทหลวงฟลอรังส์รับหน้าที่เจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีใน พ.ศ. 2344

บาทหลวงฟลอรังส์ถือว่าเป็นคนแรกที่เริ่มออกไปเผยแผ่ศาสนาตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตจังหวัดจันทบุรี และเป็นผู้ตั้งกลุ่มคริสตชนที่บ้านแสง (ต.แสง อ.เมือง จ.จันทบุรี ปัจจุบัน) บาทหลวงได้ไปสร้างวัดโรมันคาทอลิกเล็ก ๆ ไว้ ซึ่งต้องเดินจากจันทบุรี 3 วัน ในช่วงนั้นท่านได้ล้างบาปให้คนต่างศาสนาถึง 30 คน และยังคงเดินทางจากจันทบุรีซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เป็นระยะทาง 12 วันทางทะเล เพื่อมาดูแลวัดซางตาครู้สที่กรุงเทพฯ บ่อยครั้ง นอกจากนี้บาทหลวงฟลอรังส์ยังจัดสร้างอาสนวิหารอัสสัมชัญขึ้นที่กรุงเทพฯ ในเวลาต่อมาอีกด้วย (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 31; โรแบต์ โกสเด, 2549, หน้า 294, 297, 305; ชีรพล กอบวิทย์กุล, ม.ป.ป., หน้า 67)

เมื่อบาทหลวงรังแฟงมาเป็นเจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีในปี พ.ศ. 2381 มีบาทหลวงผู้ช่วย 4 องค์ คือ บาทหลวงอันเดร บาทหลวงโปนาค บาทหลวงซิมอน และบาทหลวงด็องต์ บาทหลวงรังแฟงได้ทำหน้าที่อภิบาลชุมชนคาทอลิกตลอดชีวิตพระสงฆ์ของท่าน โดยได้รับความร่วมมือจากบาทหลวงโกสเดต์ เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัน และวัดนักบุญฟรังซิสเซเวียร์ กรุงเทพฯ บาทหลวงได้วางแผนเผยแผ่ศาสนาทางภาคตะวันออกของมณฑลสยาม การทำงานเผยแผ่ศาสนาทำให้บาทหลวงรังแฟงต้องทนทุกข์กับการถูกสบประมาทและเหยียดหยามต่าง ๆ จากคนต่างศาสนา พอ ๆ กับที่ได้รับจากคาทอลิกนอกรีต ซึ่งหมายถึงคาทอลิกที่อ่อนแอในความเชื่อ (สง่า นามทอง, 2528, หน้า 34)

แต่ในปี พ.ศ. 2383 การแพร่ธรรมของบาทหลวงรังแฟงประสบผลสำเร็จเกินคาด พบว่ามีชาวจันทบุรีกลับใจมานับถือศาสนาคริสต์หลายคน ในจำนวนนี้มีหมอไสยศาสตร์คนหนึ่งกลับใจมานับถือศาสนาคริสต์ด้วย เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้เป็นที่เลื่องลือมากในจันทบุรี นอกจากนี้บาทหลวงรังแฟงยังต้องทำงานแพร่ธรรมกับคนจีนที่อพยพหนีภัยสงครามกลางเมืองในประเทศจีนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จันทบุรี โดยบาทหลวงช่วยให้กลับใจมานับถือศาสนาคริสต์ได้สำเร็จ

ในปี พ.ศ. 2411 บาทหลวงด็องต์ได้เดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อเป็นเจ้าอาวาสวัดอัสสัมชัญ แต่ล้มป่วยเป็นโรคบิด บาทหลวงจึงต้องเดินทางมาพักรักษาตัวที่วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี บาทหลวงได้สอนคำสอนให้คนจีนที่จันทบุรีกลับใจหลายคน จึงนับได้ว่าบาทหลวงด็องต์เป็นผู้เริ่มคริสตชนจีนที่จันทบุรี (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533, หน้า 260)

ในปี พ.ศ. 2425 ครูเนรตันครูคำสอนของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้ทำงานแพร่ธรรมร่วมกับบาทหลวงซาเวียร์เกโก (Xavia Gego) โดยได้เดินทางจากอุบลราชธานีไปยังสกลนครเพื่อหวังที่จะตั้งกลุ่มคริสตชนขึ้นจนกระทั่งในวันที่ 8 กันยายน ปีเดียวกัน จึงได้มีการล้างบาปคริสตชนกลุ่มแรกที่สกลนคร และสร้างวัดน้อยขึ้นมา เพื่อศาสนกิจระหว่างตัวเมืองกับหนองหาร แต่บาทหลวงซาเวียร์และครูเนรตันได้ประสบปัญหาถูกกีดกันแกล้งอย่างไม่หยุดหย่อนจากผู้หลักผู้ใหญ่

ของทางการบางท่าน บาทหลวงชาเวียร์และครูเณรท่านจึงได้ตัดสินใจนำคริสตชนทั้งหมดลงแพลอย
นำไปตั้งหลักแหล่งใหม่อีกฟากหนึ่งของหนองหาร และได้ตั้งชื่อบ้านใหม่นี้ว่าบ้านท่าแร่ โดยมี
นักบุญอัครทูตคาไมลเป็นองค์อุปถัมภ์ เนื่องจากในระหว่างลอยแพข้ามน้ำนั้นได้มีการสวดขอ
นักบุญคาไมลให้เดินทางด้วยความปลอดภัย ครูเณรท่านและบาทหลวงชาเวียร์จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้ง
กลุ่มคริสตชนกลุ่มแรกในมิสซังท่าแร่-หนองแสง (อนุสรณ์ท่าแร่ครบบรอบ 100 ปี, ม.ป.ป., หน้า 5-6)

ครูเณรท่านได้รับการยกย่อง เนื่องได้อุทิศตัวกับการทำงานแพร่ธรรม ท่านเป็นครูคำสอน
ที่เป็นมิชชันนารี เกิดที่จันทบุรี เคยเป็นสามเณรไปฝึกงานที่อุบล และทำงานกับบาทหลวงโปรดอม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2425-2440) ต่อจากนั้นทำงานเป็นครูคำสอนกับ
บาทหลวงร็องแดในแถบปราจีน 14 ปี (ระหว่างพ.ศ. 2440-2454) ท่านติดตามบาทหลวงร็องแด
ไปโคราชและทำงานอยู่ที่นั่น 6 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2454-2460) และเสียชีวิตที่บ้านลาดบัวขาวซึ่ง
ตั้งอยู่ระหว่างโคราชกับสกลวัน ที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ท่านเป็นครูคำสอนที่จาริกไปทั่วภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเวลา 35 ปี โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ทำให้ท่านไม่ได้กลับไปที่บ้านเณร
อีกเลยจนตลอดชีวิตของท่าน ท่านเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยความกระตือรือร้นอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย
อดทนต่อความเหนื่อยยากและความอดอยาก ครูเณรท่านเป็นครูคำสอนโดยถือโศดและสวมเสื้อหล่อ
ตลอด การเลือกครูคำสอนนี้บาทหลวงดาเบงบอกไว้ (โรเบิร์ต โกสเด, 2549, หน้า 501)

“...เราพยายามหาคนที่รู้จักคำสอนดีที่สุดและเป็นคนที่เรียบร้อยที่สุดในบรรดาคาทอลิก
ของเรา มาสอนคำสอนผู้เข้าเป็นคาทอลิกแทน พวกเขาจำเป็นต้องผ่านการฝึกอบรมตามที่กำหนด
และจัดขึ้นเป็นพิเศษตามระเบียบของสถาบัน เพื่อให้การทำงานบังเกิดผลมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
และให้การสอนคำสอนเป็นสถาบันที่ถาวร”

ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีมีความเจริญก้าวหน้ามาก จนใน พ.ศ. 2446 มีคาทอลิก
ถึง 3,000 คน และยังมีสัตบุรุษที่กระจายกันอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ได้แก่
ปากน้ำ ปากน้ำแหว วันยาวตากนอง บ้านใหม่ บ้านแสง ท่าใหม่ พระสังฆราชก็อาสาสร้างวัดที่
ท่าใหม่ ซึ่งวัดท่าใหม่นี้เป็นศูนย์ของชาวจีน และมีวัดที่บ้านแสงซึ่งเป็นชุมชนคาทอลิกที่ก่อตั้งมา
ตั้งแต่สมัยพระสังฆราชฟลอรังส์ ส่วนบาทหลวงเปรีกัลก่อตั้งชุมชนคาทอลิกที่ตราดใน พ.ศ. 2447
และ พ.ศ. 2449 ท่านได้ซื้อที่ดินและลงมือก่อสร้างวัดหลังปัจจุบันซึ่งถวายแด่พระนางมารีย์รับ
เกียรติยกขึ้นสวรรค์ (โรเบิร์ต โกสเด, 2549, หน้า 526)

เราจะพบว่าไม่ใช่เพียงเฉพาะบริเวณรอบชุมชนวัดโรมันคาทอลิกในจันทบุรีเท่านั้นที่มี
การขยายตัวมากขึ้น เราพบว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา ยังส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชน
คาทอลิกในบริเวณอื่น ๆ อีก เช่น ชุมชนวัดพระหฤทัยแห่งพระเยซูเจ้า อ.ขลุง วัดนักบุญยอแซฟ
กรรมกร อ.ท่าใหม่ และวัดอัครเทวดา บ้านแหลมประดู่ อ.เมือง เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2463 มีครอบครัวคาทอลิก 3 ครอบครัวจากจันทบุรีไปตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ พระคุณเจ้าแปร์รอสจึงไปซื้อที่ดินแปลงหนึ่งที่ประจวบฯ ท่านหวังว่าจะสร้าง
ชุมชนคาทอลิกแห่งแรกในพื้นที่แถบนี้ เพราะยังไม่มีชุมชนคาทอลิกมาก่อน ซึ่งพระคุณเจ้าแปร์รอส
ก็ได้เรียนรู้จากในอดีตถึงการตั้งชุมชนคาทอลิก โดยคาทอลิกที่ไปอยู่ท่ามกลางคนต่างศาสนา
พระสงฆ์จะต้องไปเยี่ยมพวกเขาและถือโอกาสพูดเรื่องศาสนากับคนต่างศาสนา ซึ่งค่อย ๆ ทำความ
รู้จักและยินยอมไป แต่การไปอยู่ในท้องถิ่นของคนต่างศาสนาตามขนบธรรมเนียมและพูดเรื่องศาสนากับ
ชาวบ้านเป็นเรื่องที่จะบังเกิดผลได้ยาก (โรแบต์ โกสเต, 2549, หน้า 623-624)